

УКРАЇНСЬКИЙ ВІСТНИК

75728

ОРГАН НЕЗАЛЕЖНОЇ РЕСПУБЛІКАНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДУМКИ

ЗМІСТ: I. Од редакцій. II. О. Шульгин: "Т. Г. Масарик та Україна". III. О. Лотоцький: "На ріках Вавилонських". IV. О. Шульгин: "Шляхи та завдання українського політика". V. К. Мацієвич: "На аграрні теми" I. ч. VI. М. Славінський: "Політичні листи" I. ч. VII. О. Лотоцький: "Пам'яті П. Я. Стебницького". VIII. Проф. С. Гольдельман: "Українська Господарська Академія в Ч. С. Р." I. ч. — Хроніка: I. На Українських землях. II. Українське життя на еміграції. III. З життя наших високих шкіл і наукових установ. IV. Світові події. — П. І. Чижевський т. — Фонд "Українського Вістника".

ОД РЕДАКЦІЇ.

Українська еміграція вже давно позбавлена органу, який би відбивав її настрої в більш або менш об'єктивний, безпартійний спосіб, який би подавав відомості про її життя і діяльність. Такий політичний орган, хоч би він виходив і в дуже скромних розмірах, тим більше потрібний, що перед еміграцією стоять великі завдання, що українське громадянство, під чужинецькою окупацією, чекає і має право чекати від своєї політичної еміграції, аби вона сказала те, чого вони, закуті в кайдани, замкнені в одну велику вязницю — сказати не можуть. Українське громадянство чекає, що еміграція освітлить перед усім світом великі страждання українського народу. Воно чекає, що ми скажемо ясно і голосно, які завдання стоять перед Україною і до чого ми всі прагнемо: ми прагнемо до здійснення нашої державної незалежності. Тут, на вільному повітрі Західної Європи, у братній, демократичній Чехословаччині, ми можемо вільно освітлювати нашу справу і голосно міркувати про шляхи, які ведуть до здійснення наших національних ідеалів. Тут можемо ми конкретизувати наші плани майбутнього устрою України та способів одживлення нашої країни зруйнованої, знищеної морально і економічно лихими ворогами. Тут маємо ми освітлювати культурні наші питання і виявляти ту велику працю, яку здійснює українська еміграція, де поруч працюють Надніпрянець і Галичанин, Кубанець і Буковинець і в сфері духа утворюють єдність шілої української соборної національної культури. Великі завдання стоять перед ініціаторами цього невеличкого журналу, але ми сподіваємося на допомогу і співчуття ширших верств українського громадянства. Цей номер як і дальші числа мають входити на кошти нашої ж еміграції, на ті копійки, які наші люде зібрали між собою, одмовляючи собі в найнеобхіднішому, щоб мати свій орган.

Ми приносимо всім, хто підтримує цю ініціативу і спеціально Подебрадському студенству нашу ширу подяку. Ми сподіваємося на допомогу і підтримку мо-

ральну і матеріальну і від тих громадян України, які мешкають по інших країнах Європи. Мусить же існувати хоч один орган незалежної державницької української думки!

Редакція не творить з себе замкненої групи і радо прийматиме до співробітництва ширші кола співзвучного громадянства.

1 травня 1925 року.

Т. Г. МАСАРИК ТА УКРАЇНА.

Ми були свідками події цілком незвичайної — Прага святкувала 75-літній ювілей Т. Г. Масарика.

Кожне національне свято добре і корисне тільки тоді, коли воно не перетворюється в трафарет, не робиться банальним, урочисто бездушним, як колишні російські свята в „табельні дні“.

Чеські свята зовсім не подібні до цього казенного зразку і дні „28 Ніпа“ нагадують мені завжди ті свята, що ми справляли на Софійській площі, де маяли наші жовто-блакитні прапори, де наші гімни вільно лунали під синім небом незабутнього Київа...

Але ніколи не мали і не знали ми тієї інтимної близькості, тієї любові, якою було пересякнене це свято на честь „Татінка Масарика“.

Великі події, велике минуле, слози пролиті, як і кров спільно пролита — з'єднують народ в одне ціле, утворюють націю, як говорив Ренан. Але може ще більш єднає народ Його любов до конкретного носителя національної ідеї, до велетня Її духа. Що було б з нами, коли-б ми не мали Шевченка і того культа, що звязаний з ним?! Де б ми були, коли-б не мали пророка нашого визволення Михайла Драгоманова, що по ідеях і силі свого духа найбільше з синів України нагадує нам славетного ювілянта?

Майже вся філософія історії ХІХ століття з її захопленням природознавчими методами думання була перейнята свого рода „позитивною метафізикою“, „позитивним фаталізмом“. Все життя наше пояснювалось і ще й досі пояснюється непохитними, як закони фізики, законами історії. Все повстає і минає незалежно від людської свідомої волі. Роль особи зведено на останнє місце. — І дійсно, там, де Йде руйнування, де утворюється анархія, найбільша індивідуальність потопає в її бурхливому морі. Але там, де Йде процес творчий, там особливо, де твориться державність, роля творців Її, проводирів народних виступає наперед сама собою. І тому особливо важливо, щоб у відповідний момент знайшлися відповідні герої, і щоб між ними і масами утворилось потрібне порозуміння.

Щасливі Чехи, що в грізний і славний час, коли мала творитися їх держава, серед них був Масарик. Щасливі Чехи, що великі події прийшли до них у той час, коли вони дорошли до розуміння свого вождя, коли вони зуміли піти за ним, коли вони колективно відчули Його правду і об'єдналися навколо нього в єдиному почуттю любові.

І ті пророки, яких невдачні сучасники побивали камінням, які помірали на огнищах та у вязнищах, часом залишали великий слід по собі, часом спричинялися до цілих світових подій. Багаття Яна Гуса збудило цілу Чехію, сполохнуло цілу Європу. Образ Гуса зостався невмиручим у серцях тих людей, для яких зрозумілий вогонь чистого ентузіазму.

Масарик не ухилявся від небезпеки. Ми бачили Його серед самого вогню наших кривавих подій 1917—18 рр. завжди спокійним і безстрашним. Він теж зазнав, коли не фізичних, то моральних мук, покинувши свою родину на ласку ворога. Але життя заквітчало Його не тернами мучеництва, а лаврами перемоги. Історія дала Йому нечуваний життєвий успіх. І, слухаючи Його філософські і теоретичні міркування, Його практичні поради, проти волі думаєш: що людину можна слухати, Йому можна вірити, бо як хемик в лабораторії, так він у лабораторії свого многогранного життя довів правдивість своїх думок. І будуть ще писатися

томи про те, чому вчив Масарик, і які практичні висновки можна зробити з історії його життя, з історії найбільшого його витвору — Чеськословацької Республіки.

Нам, Українцям, треба особливо прислухатись до цих висновків і до порад великого громадянина і філософа. І можна тільки радіти, що так всебічно, широко і сердечно освітлювали українські професори, громадські діячі і наші студенти думки та діяльність Т. Г. Масарика на численних святкуваннях його ювілею.

Ми пригадаємо тільки одну добу, може найбільшу в житті Масарика: час всесвітньої війни.

Патріотизм військових, що, борючись проти ненависної Чехам Австрії, йшли на смерть, захопив, як каже сам Масарик в „Новій Європі“, його дух, і він вирішив, що пасивним зоставатись він не може. І він сказав собі: Австрія мусить бути знищеною, Чеськословацька держава мусить повстати. І скільки-б ми не читали промов, статей Президента за час війни, — ми побачимо, що він ані на один крок не відступив від свого програми, і все, що він робив — кінець-кінцем вело до одної мети — утворення своєї держави.

На наших очах перейшла частина цієї діяльності. З великою приємністю згадує автор цих сторінок ті персональні відношення, які повсталі в 1917 р. між Паном Президентом — тоді Головою Національної Ради Чеських земель — і автором — тоді міністром закордонних справ України. Мене глибоко вражали ясність думки, невпинна енергія цього великого патріота і філософа, імя і твори якого мені були вже давно відомі. Серед бурхливих і кріявих подій Росії і України він може один не втратив голови, а ясно, спокійно і просто вияснював своїм співробітникам і легіонерам їх мету та їх завдання. Це був справжній біблейський пророк, тільки пророк, озброєний цілою мудростю тисячоліть, що вів свій народ через тисячі верст, через тисячі небезпек до великої мети — до здійснення національного ідеалу.

Його промови 1917—1918 рр. — це ліпші докази його мудrosti та вміння розібратися серед найтяжчих обставин життя.

Це великий приклад, за яким маємо йти, щоб і собі здійснити те, що нам од Бога зробити покладене, щоб здобути свою державність.

Т. Г. Масарик бачив наші зусилля в 1917 році. Він був при народженню нашої державності, він бачив і наші успіхи, і наші невдачі, і нашу завзяту, безнадійну боротьбу з непереможними обставинами, і нашу незрілість. Він бачив і щирим серцем відчув той національний вогонь, що запалював наші душі, вогонь такий йому зрозумілій, вогонь любові до батьківщини. Цей вогонь, яким горіли ми всі, зробив для нас самих зрозумілими жадання Т. Г. Масарика що до української влади, і ми, чим могли, допомогли Чехам і Словакам у формуванню осередка їх державності, — їх легіонів.

Цей спільній вогонь любові до своїх батьківщин зробив великому Президентові і його синам — зрозумілово всю нашу велику, нечувану може в історії, трагедію, все горе нашого вигнання. І ми знайшли не тільки захист над тихими водами Влтави, ми знайшли тут зброю, ту духовну зброю, якою Масарик піреміг всесильну колись Австро-Угорщину і здобув для свого народу сімпатію цілого світа. Ця зброя — наука, наші Високі Школи, які дав нам славний Президент, його уряд і весь Чеськословацький народ.

Друзі пізнаються в біді, і те, що ми колись були в пригоді Чехам у славні і кріяві часи 1917 року, і те, що вони нам так щедро і велично віддячили, коли ми прийшли до них до Праги, — ніколи не забудуть два народи. І буде у них одно імя, культ якого завжди лучитиме їх до купи — це ім'я — Т. Г. Масарик.

Олександер Шульгин.

НА РІКАХ ВАВИЛОНСЬКИХ.

Вже п'ять літ більшість із нас перебуває на чужині. Після близкучого вибуху народної енергії землю нашу посів ворог, а ми, дрібні уламки колишньої національної сили, розвіяні по всьому світі. Там, дома, чужа ідеологія, чужі ме-

тоді життя, національно чужа влада — типова картина чужинської окупації; а ми, українська еміграція, на ріках Вавилона тужимо по рідній землі...

Коли взяти реальний збіг обставин нинішнього дня, то становище наше виглядає безнадійно, але українська еміграція не визнає тієї безнадійності, не мириться з тим, що накинуто їй лихою долею, не тратить духа. П'ять літ — це досить часу, щоб еміграція розклалася, коли-б у неї не було глибоких основ її духовного життя та моральної сили. Але роскладу не видно. Лише одиниці „для лакомства лукавого“ чи з кволого духа змінили свої гасла та пішли чужим богам служити. А решта — не стратила ні своїх колишніх ідейних позицій, ні певності в кінечність перемоги. Що — найбільше — помічається певна припорошеність колись так свіжих настроїв, що за п'ять літ не знайшли реального втілення для себе. Внутрішня відпорна сила еміграції — жива та не менш інтенсивна, як була у той час, коли ми покидали рідну землю, в надії, що се не надовго. Затяглося наше перебування на чужині, тяжкою тugoю охмарене наше життя тут, але ми так само упевнені ждемо слушної години. Та певність наша походить не з якої містичної віри, а з логики фактів самого життя — нашого сучасного і минулого. Коли саме справдяється наші надії, — сього не можемо знати, і якісь точні гороскопи завели б нас до зайвих розчаровань; се може статися і кожної хвилі, так несподівано, як се вже раз сталося — 1917 року, і може протягтися ще непевний час в залежності від загальних чи випадкових обставин життя всього поневоленого сходу Європи. Одно твердо і непохитно знаємо: не може бути певним і довготривалим той лад, що найменшого ґрунту не має для себе в народному життю і — найперше — в народному господарстві.

Власне національно-державні змагання наші не можна звязувати безпосередньо з самим фактом існування чи упадку большевицької влади.

Як почалася боротьба наша і тривала до большевиків, так, напевно, не завершиться, коли большевиків не стане. З большевицьким моментом в нашій національній історії безпосередньо звязані власні ми — нинішня українська еміграція. Ми опинилися на чужині в наслідок большевицької навали на нашу землю, і доля поставила нас безпосередніми чинниками політичної боротьби проти тієї чужинської навали. Ми безпосередньо до того покликані і мусимо виконати своє призначення, але старий „спор славян между собою“ має основи значно глибші. Під большевицькою окупацією відбуваються процеси національно-державної боротьби слабші, ніж безпосередня ціль — повалення большевицької влади. Так само і наші змагання тут на чужині мають і глибші основи і ширші цілі, і се надає їм більше внутрішньої сили та більш об'єктивного значіння. Сучасне покоління — лише останні кілья тієї традиції, що йде від початку творення Київської Держави, що переходить через усю історію українсько-польської та українсько-московської боротьби аж до останньої московсько-большевицької навали на нашу вільну незалежну державу; а ми, нинішні українські емігранти — лише скромні наступники великих попередників наших — емігрантів Орлика, Драгоманова та інших, що гасла нашої національно визвольної боротьби зберігали на чужині, коли тим гаслам, як тепер, не було місця на українській землі. І наші брати на Україні і ми тут на чужині виконуємо одинаково той традиційний заповіт української державності, яким перейнята вся наша історія, і який нарешті народною волею втілено в реальні форми.

В тому атавістичному звязку з традиціями минулого з одного боку, та нашему нерозривному духовому звязку з усією масою українського народу і полягає секрет нездійсненості наших змагань на протязі так довгого часу отут на чужині, у морально тяжкому територіальному віддаленні від рідної землі. Ми незмінно стоїмо на наших позиціях, бо розуміємо, що наше нинішнє становище се — лише інтервал в процесі тієї боротьби, що переходить через усю нашу національну історію та не припиняється і в сей мент, як там, на многострадальній нашій батьківщині, так і тут, на більш чи менш далекій чужині, нашими скромними зусиллями.

Ми — активні чинники визвольної боротьби. Ми вийшли з дому із зброєю в руках, і коли не оружню зброю, то якусь іншу мусимо тут у своїх руках

задержати. Мусимо бути готові до тієї слушної години, коли логичний хід подій приведе до упадку окупаційну владу, що не має для себе ґрунту в народньому життю. Не пасивно маємо ждати, що подасть нам у вікно доля, а готовитися усіма силами, використовуючи усі можливості, яких не має там, дома. Не можемо й рівняти тих умов, в яких ми живемо, з тим жахливим становищем, в якому живуть, працюють та провадять боротьбу наші близькі на рідній не-своїй землі. Ми маємо широкі можливості для роботи, і коли там зруйновано всі засоби нормального національного життя, то ми готуємо з себе кадри робітників на всіх ділянках життя, — готуємося в школі і по-за школою.

З цього погляду маємо оцінювати кожну українську одиницю на еміграції та всіх способів вживати, щоб заховати наші сили для повороту додому. Мусимо зрозуміти, що кожний з нас — то цінна одиниця, що в сумі з іншими складає цінну для України емігранську масу. Ті цінності треба заховати і зберігти. А для того — в першу чергу треба організуватися, щоб організовано шукати матеріального ґрунту для кожного студента, коли скінчиться термін його шкільної науки. Лихо буде, коли покажемося в той час немудрими дівами та, непідготовані, будемо в нестяжі здигнати плечима перед невідомим майбутнім. Треба організуватися, і ті, хто так гуманно допомогли нам учитися, не одмовлять допомогти нам організуватися для пришукання праці і шматка хліба. Тільки організовані, ми не розгубимося по світі, а, заробляючи на хліб, заховамо звязок між собою та все більше будемо удосконалювати свої сили і здібності для праці дома. Приклад такої доцільної організації подають вже наші емігранти у Франції. Гаятися з сим не можна, бо в цій справі більше, ніж де інше, „промедленіє смерти подобно“.

Поруч з цими практичними завданнями, що найважніше в нашему становищі — не тратити перспектив ближчого і дальнього, сучасного і майбутнього, за потребами нинішньої хвилі не забувати того основного, що „єдине єсть на потребу“ для цілого народу. Ми — не лише студенти, професори, урядовці і т. інш., але — найперше — громадяне своє батьківщини і в першу чергу маємо виконати свій громадянський обовязок до неї. Тому треба визнати за дуже сумне явище, що певні кола еміграції, старшого і молодшого віку, надто запорпуються у ті обовязки, що доля їм на шляху поставила. Ніхто не стане заперечувати, що наука в наших так вигідних для того обставинах се — наша найголовніша сила і зброя, що кожна змарнована година незужита для наукових студій, — се національне марнотратство; але за деревами не треба спускати з очей цілого лісу, — не треба забувати, що всі наші наукові студії се — лише способи для виконання нашого громадянського обовязку, що лежить на нас, українських патріотах.

Розуміння громадянського обовязку черпається з громадського виховання. Які-б не тяжили на кожнім із нас спеціальні завдання, не можна одмахуватися од ширших громадських інтересів, — од т. зв. політики, яку де-хто вважає за вузьке політиканство ріжних наших партійних угруповань, що так дорого нам коштувало. Се політиканство як раз і могло так буйно вирости лише на тлі загальної байдужості до ширших політичних інтересів краю, на тлі загальної політичної несвідомості. Чим більше політично вихованих елементів буде серед активних чинників нашого національного життя, тим більше буде контролю і корективів для нашої національно-державної політики, тим більше буде тієї політичної свідомості, що дасть нам підпорядкувати головному національно-державному гаслові усі партійні, класові чи які інші інтереси. Треба пам'ятати, що на Україні в нинішніх умовах зовсім не має громадського життя, що там все завмерло під терором однієї політичної та ще й до того чужинецької групи; то ж висвітлення політичних проблем лежить на нас, що живемо в нормальніх політичних умовах і зокрема маємо так багато доброго прикладу в політичному життю Ч.-С. Республіки, на території якої скупчилася значна частина нашої еміграції. Отже хоч-не-хоч, а фактично кожному з нас доведеться взяти участь в політичному життю, — то треба свідомо приготуватися до того. Хто належав чи належить до яких політичних угруповань, мусить переглянути свої програми, совісно пристосувати їх до нових реальних умов, що

повстали на Україні. Змінилося там багато з того часу, як ми вийшли звідти, і ми повинні до того приглянутися, зрозуміти, щоб не чужими бути у себе дома, а навпаки приняти діяльну позитивну участі в творенню нового життя.

Широка політична свідомість має позбавити нас дрібної партійної чи групової ворожнечі, заховати від політичного саможерства. Політично-свідомі люди хоч ріжними шляхами, а ідуть до однієї цілі. Шляхи можуть бути різні, але не мають бути протилежні. Се нам власне не трудно, бо всі наші розбіжності не виходять за межі демократичного принципу. Наше поневолене становище за старих часів та наша безнастанна національна боротьба проти чужого гніту та насильства не дали нам у спадщину тих специфічних болячок, що обсліди російське громадянство навіть на еміграції: найчорніший реакційний монархізм московський і тут показує свої зуби. Із саможерством і серед так званих демократичних російських кол ніяк не можуть дорівнювати ті політичні розбіжності, що їх бачимо серед українського громадянства. Очевидно, ми політично здорові, і нам легче погодитися між собою та знайти спільну мову для національного чину.

Найлегче, здавалося б, погодитися нам на одному й головнішому, що складає дійсні ознаки нашої державності. Вийшли ми з дому під державним пропором Української Народної Республіки, — той пропор мавмо цілим і непорушним пристигти додому. На еміграції одірвані від реального ґрунту батьківщини, ми не смімо ламати того, з чим вийшли — титул У.Н.Р., себ-то формального титулу, в імені якого єдину можна правно говорити, коли настане слухна година. Ми не доцінююмо це національно-державне придбання, — принаймі не доцінююмо в такій мірі, як, наприклад, грузини, що з такого ж свого придбання витягають навіть міжнародні користі. Ми не доцінююмо переваги свого становища, з цього погляду, і перед росіянами, що не мають іншого державного осередку, крім большевицького правительства, якого проте не визнає російська еміграція, — тому й міг французький прем'єр подякувати російському народові, в особі Красина, за послуги у війні 1914 року.

Які-б не були лінії нашого національного поступування, вони не повинні стикатися, маючи одну спільну для всіх мету. Коли історія взагалі повторюється, то мусимо пильнувати, щоб не повторилася для нас після вибуху народної енергії історія руїни XVII століття. Розбіжні шляхи провідників народного руху, коли кожний амбітник „пробував свого щастя“, довели Україну до загибелі. Розуміється, доля України вирішиться не на еміграції і не емігранськими силами. Але ми можемо в певній мірі докласти своїх рук до такого чи іншого вирішення тієї долі.

Ми вийшли з дому в процесі боротьби, тут в міру сил своїх боремося за нашу справу і в свою обітовану землю маємо повернутися чистими від найменшого докору руїни.

— 2 —
О. Лотоцький.

ШЛЯХИ ТА ЗАВДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПОЛІТИКА

Коли політик хоче досягнути чогось реального, він мусить ясно продумати і сформулювати свою мету. А раз поставивши її, мусить, не одхиляючись від неї, не захоплюючись жадними побічними ідеями, прямувати до своєї мети з цілою енергією та впертістю.

На жаль цього правила не завжди додержувалися українські керовники в 1917—1919 р. р. Прислухаючись що раз до голосу тієї півночі, до боротьби з якою українські політики самі жувесь час мусили кликати український народ, — вони раз-у-раз одхилялися від основної своєї мети, — утворення української державності. Замісць того, щоб думати про останню і тільки про неї, вони ставили перед собою наперед ріжні запозичені з півночі плани.

Що національний рух не може не йти поруч з соціальним, це факт, але політик, що творить державу, мусить розуміти, що найголовніше соціальне завдання цього моменту зводиться до того самого: до творення державності. Так

само як лівіші партії свідомо чи не свідомо під впливом загальних подій революції тяглися до соціальних гасел, забуваючи про основне національне, так пізніше для порятунку поміщицьких маєтків гетьманська влада дозволила поміщикам у союзі з німцями провадити систему страшних екзекуцій над селянством. Це була „помста маєтників“ проти „соціалістів“, і ця помста була тим елементом, що руйнував усе те, що свідомо чи несвідомо робив для української державності гетьманський уряд.

Цей досвід нашого недавнього минулого навчив українське громадянство ставитися вороже до всіх тих, хто інтереси класи ставить вище за інтереси нації, хто інтереси своєї партії ставить вище за інтереси держави. Цей досвід примусив Празьку групу радикал-демократів прямо запропонувати своїй партії гасло:

Нація вище за класи!
Держава вище за партії!

І, коли-б усі партії наші, всі групи виставили на своїх прапорах це гасло, наш успіх був би забезпеченим. З цими гаслами можна прийти до нашої справжньої мети: української державності.

+

Але мета мусить бути ясною. — Отже ми мусимо себе спитати: якої державності ми добиваємося?

Відповідь наша дуже ясна: тієї, яка б дала можливість найліпше здійснити наші національні завдання. Тієї, яка б забезпечила нам лад і правний порядок. Тієї, яка б могла стало існувати, без постійних внутрішніх завірюх і забезпечувала б нам самооборону країни од зовнішнього ворога. Одно слово, нам потрібна тверда, міцна державність, авторитетна, сильна влада. З цим погодяться, певно, всі громадяне. Так само і найправіші елементи нашого громадянства. Але до цього останні додадуть: — „натурально, це може виконати тільки дідична, монархічна“) влада“.

Але в цьому, що до України принаймі, вони дуже помиляються.

Можна ріжно підходити до питання про ті чи інші політичні форми життя, про монархію і республіку. Можна освітлювати їх з погляду етичного, можна з'ясувати, що одна форма відповідає нижчій стадії культури, друга — вищій, але тут ми розглядаємо питання з погляду історичного, або краще з погляду практичної доцільності тієї чи іншої форми.

Хто читав „Дух законів“ Монтеск'є, хто взагалі студіював історію, тому ясно, що з погляду практичної доцільності не можна сказати, що монархія була завжди найгіршою, або найліпшою формою життя народів, або що тільки самі республіки чогось варти. В історії все відносне, і часом монархія відограє (як, наприклад, у Франції в часи боротьби з політичним феодалізмом) дуже позитивну роль, так само, як і республіка часом приводить до найбільших національних успіхів. (ІІІ республіка у тій самій Франції.)

Вертаючись тепер до ідеї монархії серед наших обставин, мусимо ясно сказати, що вона довела б тільки до певних заколотів і повстань серед нашого народу. Маємо на увазі, звичайно, монархію таку, де монарх не тільки царє, як у Англії, але має і свою монаршу і реальну владу. Така влада при сучасній правосвідомості українського народу не має жадних шансів здобути собі відповідного авторитету, отже такий монарх не дасть нам ніладу, ні спокою.

Не виробилося у нас своєї монархічної традиції, немає у нас так само своєї національної аристократії і навіть буржуазії, яка б могла стати мостом між народом і монархом. А як могло виконувати ці функції те зросійщене панство, що було на Україні, краще за все виказала доба новітнього нашого гетьманату. А тепер після большевицької нівелляції трудно собі навіть уявити, як би у нас могла повстати монархія. Щоб вірити в це, треба мати дуже догматичну, абстрактну, нереальну психологію.

) До цього вони б додали „гетьманська“. Але повстало питання, — на яких підставах історичну гетьманську владу (не владу часів 1918 р.) мусимо вважати за монархічну, а не за республіканську??

Це про ту монархію, що має справжню владу, реальну силу. Коли ж би ми говорили про монархію англійського типу, то до деяких аргументів, наведених вище, треба додати ще один: така монархія не підійшла б нам уже тому, що верховна влада (король) має там малу силу, меншу, ніж це потрібно нам, молодій і неусталеній нації.

Таким чином перед нами лежить інший шлях — шлях республіки і демократії, себто український народ має правосвідомість, що робитиме для нього найбільш авторитетною ту владу, яка виходить од нього самого.

Знов нам закинуту: „чи не мали ми вже що демократію за часів Центральної Ради”. — На це одповім: то був час занадто революційний, щоб утворити справжню демократичну державність, час, коли маси народні не обмежувались обранням своїх проводирів, а самі втручалися у всі справи, не даючи тим зможи утворити сталі форми державності.

Революційна психология занадто спеціфічна для того, щоб по подіях і настроях цих бурхливих днів судити, як би ми жили під демократією за більше нормальних часів. Через це приклад часів Центральної Ради мусить приводити нас не до однинення демократії, а до питання про те, які форми демократії і республіки найбільше підійдуть для України.

Це велике питання, над яким ми, що опинилися на еміграції, мусимо добре подумати і вирішити Його не в загальних рисах, а в цілком конкретній формі.

Тоді для монархістів стане може яснішим, що найдужчою владою на теперешній стадії розвитку людності взагалі, а української зокрема, може бути саме виборна влада. (Приклад: влада Президента Сполучених Штатів). Так само і для наших С.-Р. може стане яснішим, що система рад, це облуна ідея, що, підтримуючи цю ідею, вони свідомо чи несвідомо йдуть на поводу у большевиків.

Всяка діктатура на Україні чи одної особи, чи однієї класи завжди доведе або до анархії, або до національної та економічної руїни. „Діктатура пролетаріату” те вже добре довела.

Діктатури ми протиставимо демократизму, закономірне виявлення своєї волі народом. От чому для нас така дорога назва: Українська Народня Республіка.

На французьку мову слово „народня” ми перекладаємо *démocratique*. Таким чином тій Україні, що конає під чоботом „пролетарської” (читай: московської) діктатури, — „Українській Радянській Республіці” — ми протиставимо „Українську Народню (демократичну) Республіку”.

До цієї мети з усією свідомістю та впертістю має йти кожний український політик і патріот.

Олександр Шульгин.

НА АГРАРНІ ТЕМИ.

I.

Постановка питання.

Останніми часами в сфері аграрного питання та унормовання аграрних відносин на Україні найбільше загально визнаною директивою являється „санкція утвореного революцією *status quo*” з тим, щоб потім на підставі місцевого досвіду та вивчення всіх сучасних реальних умов внести до нього відповідні зміни.

Цілком зрозуміло, що це вивчення повинне бути спрямоване, як на самі аграрні відносини, так і на умови та рівень сільсько-господарської продукції, що утворилася зараз на Україні.

Дякуючи можливості користуватисяsovітськими матеріалами відносно сучасного становища народної господарки по різних республіках ССР, а також полегшенням зносинам з ними, таке вивчення може бути значно поширене та поглиблена і цілком природно, що на Його ґрунті виникатимуть різні спроби

детальнішого обміркування післяреволюційної аграрної системи та вироблення проектів її раціоналізації.

Це являється тим більшою сучасною потребою, що більшевицький режим, як це вияснили останні події на теренах ССРС, іде на неминучу ліквідацію досить швидким темпом, і його має заступити щось інше, більше пристосоване і більше відповідне загальним умовам світової господарки.

Вище зазначені спроби мусять виходити з більш-менш однакової зasadничої ідеї, що те становище аграрних відносин, яке утворилося в наслідок стихійного революційного руху, і головним чином під впливомsovітського земельного порядкування, має бути радикально реформоване. Невідповідність його народнім інтересам наявна.

Але коли тепер, виходячи з цієї останньої провідної думки, йти далі по шляху аналізу тих практичних та конкретних елементів переведення її в життя, то тут вже можливе значне розходження, яке в загальних рисах легко зводиться до двох звичайних у післяреволюційні епохи тенденцій.

Або являється доцільною і корисною часткова реставрація старих порядків, більш-менше модернізованих. Підставою являється порівняння минулої продукції з тим убожеством, що зараз єсть.

Або навпаки, наша думка також легко нахиляється до революційного методу ліквідації тієї системи, що викликала це убожество і явилаася наслідкомsovітського панування. Підвалинами тут являється та спеціальна „революційна“ психологія, що виробилась серед нашого громадянства за часи революційної боротьби та її успіхів.

Tertium, начеб-то, поп datur...

Тим часом, при цій, здавалось би, рішучій словесній протилежності своїй, обидві ці тенденції мають подібність у тому, що вони однаково не дооцінюють того колосального здвигу, який особливо в аграрній сфері перевела революція, що остаточно зліквідувала ту систему, що панувала при царському режимі і яка в конечному розрахунку була тільки останньою її причиною та підвальною.

Разом з тим, — на нашу думку, такі тенденції об'єднуються та хоріють однією загальною хоробою, що залишилась нам у наслідок нашого недавнього минулого.

У даному разі я говорю про перевагу в нашему звичайному підході до розвязання аграрних проблем з погляду їх будування сторонньою силою здебільшого державною владою, а не іманентним процесом розвитку тих продукційних сил, що уявляють з себе сутність цього процесу. На початку необмежена державна влада царського режиму, потім психіка війни з її імперативним підпорядкуванням військовому інтересу всіх господарчих процесів, і нарешті, революція, яка бралася все улаштувати по останньому слову справедливості, виплекали серед нашого сучасного громадянства пануючу тенденцію нехтування законами господарчої еволюції на користь сугубо „революційному“ погляду на розвиток господарчих відносин.

Совітський же режим, який довів до апогея втручання державної влади до народно-господарського процесу остаточно закінчив це безмірно шкідливе виховання, утворивши для слабих голів зовсім начеб-то реальні підстави можливості повного свідомого порядкування цим процесом і розвязання всіх його проблем по „волі“ та „бажанню“ тієї центральної головки, що править зараз країнами б. Росії...

Для неї це майже єдина умова дальшої можливості затримання влади в її руках, але для вільних людей така постановка питання не може не вважатися інакше, як хоробливою уявою, що немає нічого спільного з науковою і фактичною дійсністю.

Всім нам тепер ясно, що наша революція мала глибокі соціальні підвалини, що вона явилаася величезним переломом особливо в сфері аграрних відношень, але головний її зміст у цій сфері, маючи на увазі науку минулих аналогічних рухів, полягає перше за все в визволенню тих господарчих процесів, що розвивались до неї і не знаходили для себе вільних берегів, вільного широкого шляху. І оскільки сучасна дійсність сприятиме розвитку цих процесів, можливо говорити про те, які значні позитивні наслідки матиме революція.

Порівнюючи ці наслідки з тими процесами, які визначились вже за довший час як перед останньою революцією 1905—07 р.р., ми повинні констатувати, що вони повинні для того, щоб мати прогресивне значення, відбутися на всіх найбільше важливих моментах аграрних відносин.

Вони повинні дати перше за все новий землеросподіл при тому в такому напрямку, щоб земля прийшла до таких рук, де б вона трималася найбільше міцно, бо сталість землеросподілу уявляє з себе одну з найбільше важливих підвалин здорового економічного життя, а також і систематичного прогресу такої першорядної для України продукції, якою для неї являється сільське господарство. Цілком зрозуміло, що цей землеросподіл також повинний відповісти вимогам соціальної справедливості, себ-то, на його ґрунті повинні утворитися такі соціальні верстви, які-б далеко більш, як це було до революції, мали соціальне право на володіння землею, яке являється основою такого доходу, яким є земельна рента.

Не менше значення в цих наслідках мусіли б мати також моменти характеру продукційного, які б забезпечували можливість максимуму сільсько-господарської продукції. Сучасний стан сільсько-господарської продукції, як це загально відомо, остильки погрішився, що навіть Україна в деякі роки не могла прохарчувати свого населення... Цей факт, дуже сумний сам по собі, може бути лише переходовим і залежати від дуже тимчасових впливів громадської війни, соїтської державної політики, і т. ін.

Тому важливе те, чи нові умови землеросподілу, а також соціальної структури сучасного сільсько-господарського продуцента, забезпечують перспективи сільсько-господарського прогресу в такій мірі, щоб вони відчиняли можливості найвищого використання як сил природи, так і людської праці в нашому хліборобстві.

Важливе також і те, чи намічаються вже на ґрунті цих нових умов більшеменше виразні масові типи сільсько-господарських підприємств, які кожний у свій, найбільше для нього зручний, спосіб організують це найбільше продуктивне використання як людської праці, так і сил природи. Це має значення не тільки тому, що сільське господарство все засновується на підвалах найбільшої вільної індивідуалізації господарства та ріжноманітності і діференціації господарчого процесу, але також і тому, що тут ми маємо підвальну забезпечення продукційно-споживчого балансу сільського господарства країни, що дає ґрунт для зростання населення, розвитку промисловості, а також і для поширення торгового обороту, себ-то отримання для дальнішого зростання сільсько-господарської продукції необхідних для неї засобів.

Питання це являється для сучасної соїтської політики одним з найбільш актуальних і нові для соїтського режиму терміни „старателійний хлібороб“, „інтенсівник“, якими оперують вищі керовники його — показують, що і там, де панували погляди комуністичної казарми та червоного „равнення“, починають доходити до розуміння дійсної природи сільсько-господарської продукції.

Ми цілком свідомо на таке важливе та чільне місце в питанню аграрних відношень висовуємо ідеї зростання продукційних сил у сільському господарстві. З нашого погляду тільки такий землеросподіл і така соціальна структура сільського господарства має вартість, коли вони можуть забезпечити максимальну сільсько-господарської продукції з додержанням загальних вимог справедливості і найбільше справедливим розподілом ренти.

Революція весь час ішла під знаком розподілу господарчих благ. Закріплення її позитивних наслідків та здобутків можливе лише, як буде встановлено примат інтересів повищення продукції... І тільки керуючись цим принципом, ми зможемо знайти правдивий шлях унормлення сучасних аграрних відношень...

К. Мацієвич.

ПОЛІТИЧНІ ЛИСТИ.

I.

Незабаром міне сім літ, як закінчено Велику Війну; можна вже, в загальних рисах, підбивати деякі підсумки.

Перед війною, Західній Європі належали всі землі та впливи на щілому світі. Це було справжнє світове верховенство Європи, гегемонія не тільки політична, але й гегемонія європейської матеріальної та інтелектуальної культури. Значну участь у цій гегемонії брали також Сполучені Штати Північної Америки, але тяжко було б культурно протиставляти цю державу Західній Європі, бо ж вона, походженням своїм та тенденцією розвитку свого, не що інше, як могутня дитина Британських Острівів та цілого континенту старого Заходу Європи. Антитезою європейської гегемонії були: — Японія та Росія, але й вони приймали участь у концепті світових держав по титулу Європейзованих країн.

Війна була боротьбою гегемонів між собою. У боротьбі впали ті держави, що були слабші політичною культурою. І впали вони, незалежно від зовнішньої сили своєї, а в міру рівня свого політичного розвитку. Деякі з них, — надірвані та виснажені боєм, — зрешені нині на те, щоб на протязі цілих поколінь готувати свої; деякі на віки зникли з Європейської мапи.

Гегемонія не випала з рук європейської раси; тільки держав-гегемонів стало менше, властиво дві, — дві велики океанські держави, складені англо-саксами: Британська Імперія та Сполучені Штати Північної Америки; поруч них тримає своє місце тільки одна Франція, країна старої культури. Погроза антитези не зникла: Японія вийшла посиленою з світової завірюхи, і краю цієї сили зараз ще не видно. Політичні інтереси світової ваги покинули Європу та зосередилися на океанах. Роспочато океанський період світової історії.

Що до самої Європи, то наслідки Великої Війни виявилися для неї в тому, що її мапу, починаючи з Рейна на Схід, перемальовано. Частину території Германської Імперії одібрано сусідами назавше, чи на довший час окуповано; частину розшматовано коридором. Од Австрії та Угорщини залишилися малі острови, оточені новими чи побільшеними державами. Аналогичні явища стались і на Балканах. На Сході Європи, коло Балтійського моря повстало низка нових держав; решта сходу Європи не вийшла ще зі стану анархії та військового комуністичного ладу, хоч у ній вже цілком ясно означилися тверді межі нових держав, що стануть на місце нежиттєздатного і нікому непотрібного С. С. С. Р.

Процеси роспаду, чи ослаблення старих держав, та повстання на їх місці нових мали своїми сопутниками інші процеси ліквідаційного та творчого ряду. Останки феодального ладу, що засмічували життя середньої та східньої Європи, усунуто більше-менше назавше. Одного імператора вбито, другого вигнано, третій утік сам; десятки династій позбавлено тронів, з корінням вирвано з державного ґрунту силу шляхти, як пануючої верстви, — Європа стала республіканською та демократичною навіть там, де залишились монархи. Крім того, старі держави були многонаціональними, з нерівними правами національностей; нові держави збудовано по принципу: скільки націй, стільки держав, — а національні меншості поставлено під міжнародну охорону.

Звичайно, нові принципи, — республіканський, демократичний та національний, — не втілені до життя в ідеальній спосіб, але, — помінаючи усі перебільшення та зловживання, — особливо що до національного принципу, — треба визнати, що справа громадського, політичного та державного ладу стала на нові рельси, пішла новими шляхами. Справу цю взяли до своїх рук і під свою охорону широкі народні маси, — а це добра ознака і тверде заручення на майбутність.

Не зразу Європа стала на ці шляхи, добре зазначені теоретично, а почасти й практиковані уже до Великої Війни. Один час вона начебто вагалась між своєю старою, випробованою еволюційною традицією та новим соціальним і політичним прагненням до безвісного майбутнього, що ввійшло в практику на Сході Європи і з божевільним завзяттям пропагувалося, як універсальний лік

для цілого світу. Зважаючи на ці вагання, російські большевики готували великий похід на Захід, щоб захопити до своїх рук Європу, а з нею й їїний світ. Але їх сили впали та знишились: їх рух було обезкровлено та позбавлено яких-будь приваб ще там, на Сході Європи, у боротьбі з першою ж нашою старою європейською культурою, що стала їм на дорозі, — а саме з українським народом; другою, європейською культурою, нацією, — поляками, — вони були побиті військово на берегах Вісли в 1920 році. Польща дістала вже свою нагороду од Європи, Україна ще мусить чекати на неї.

Це був вершок політичної могутності російського большевицизму. Перелом у настроях Європи вибив у нього ґрунт під ногами; він зблід, утратив привабливість для широких європейських мас, Його було ізольовано, і він перейшов до другої стадії свого існування: став гнити на корінні. „Ми — мерці, але нас поховати нікому”, — сказав якось авторові цих рядків один із найвидатніших представників російського большевицизму. Трупи цих мерців ще довго смердіти-муть на Сході Європи; в самій Європі цей сморід уже нейтралізований.

Повагавшись і розважившись, Європа рішуче пішла по старих коліях своєї традиції. Вона не хоче зараз ніяких нових війн, ніяких нових революцій; політичні завірохи її непотрібні, соціальні — по менший мірі не на часі. Європа роздивилася круг себе, зважила свої втрати та надбання. Що сталося? Вона сильно зубожіла втратила багато матеріально, морально і навіть інтелектуально. Соціальна сила, звязана з багацтвом матеріальним, перемістилась од одних людей до других, од одної громадської верстви до другої. Але це переміщення, en masse винесли Його, пішло на користь людям та верствам, — не тим, що тягнули назад, а тим, що прямують уперед. Так само сталося і з політичною владою старих та нових держав; хоч вона й дає перебої, але уже знаходиться в руках людей та верств ряду демократичного та поступового. А що найважніше, вся система європейської цівілізації, вся дінаміка її політичної культури, всі кращі традиції її зосталися непорушними і незайманими, готовими кожної хвили продовжувати творчу працю свою.

І зваживши все, Європа стала до праці стабілізації державного та соціального життя. Державно-творчі верстви Європи, виключивши завмерлих членів своїх, поповнилися новими, творчими. Соціалістичні партії, що досі, по вільній волі своїй, паслися, де хотіли, на політичних полях, впряглися до державного возу, заводчи тим самим робітничий рух у конструктивні береги позитивної державної творчості. На той самий шлях стала розспорощена чи нейтральна досі сила — селянська верства, що, за час Великої Війни та анархії після неї, надала свідомості, зважила велику силу свою та організувалася. У деяких державах повстали уже справжні селянсько-робітничі владні коаліції, що не мають нічого спільного з облудною назвою большевицького „робітничо-селянського“ уряду.

Життя цілої Європи стабілізується соціально та політично на тлі старої культурної традиції, снує свою давно накреслену основу за допомогою нових соціальних та політичних сил, що повстали зпосеред широких народних мас.

Республіка, демократія, нація, солідарність творчих народних верств, — такі старо-нові гасла Європи, що лунають зараз не тільки над нею, але й над цілим світом.

Не скрізь процеси ці проходять гладко; вони скоріше йдуть на Захід, затягаються подекуди в середній Європі, деформуються у Європі південній, цілком не роспочаті ще на сході. Але ці процеси неминучі для всіх народів європейської культури, де-б вони не примістилися географічно. І Україні нема чого непокоїтися за свою майбутність. Вказані вище європейські гасла, що на них стабілізується Європа, стали національними для України з найперших днів революції; стали національними тому, що ними пересякнута щіла її історія, що вони були творчими елементами цілого тисячолітнього життя українського народу. Нам нема чого європеїзуватись, бо ми ніколи не переставали бути європейцями. У наші дні Україна ще раз, на очах цілого світу, виконала свою одвічну роль заборона Європи проти навали війської анархії. Вона несе зараз на собі наслідки її славної, хоч і невдачної, ролі, — національне ослаблення. Але вона оживе і встане разом з повною європейською стабілізацією.

Максим Славінський.

ПАМЯТИ П. Я. СТЕБНИЦЬКОГО.

Два роки тому помер у Київі визначний громадський діяч, академик, член центрального комітету партії с.-ф. Петро Януарович Стебницький.

Громадська діяльність небіжчика обіймає біля 35 літ і в головнішому належить до тієї доби нашого національного руху, яку можна назвати до-історичною: громадська робота провадилася тоді в „підземних“ умовах і відомості про неї здобуваються тепер шляхом так би мовити археологичних розкопок. Трудна була громадська робота в час нашого національного лихоліття — до першої революції, трудна та що до своїх безпосередніх практичних наслідків дуже невдачна. Не багато з того часу можна знайти фактів, що яскраво вбіралі б в себе увагу українського громадянства, нинішньої, молодшої генерації, яке звикло до подій бучних і величних, що захоплюють усю увагу своєю величиною; але ґрунт для цих великих подій своєю тихою муравлиною роботою підготували люди типа П. Я. Стебницького.

Небіжчик був чистим лицарем громадської роботи — упертої, безперестанної, незломної. Історія українського громадського руху в столиці б. Росії в першу чергу звязана з іменем П. Я. Він був організатором нелегальної громади „Тупа“ (Т-во Укр. Поступовців), і ся громада була осередком, звідки виходила і розвивалася українська робота через тодішні легальні організації в Петербурзі — через „Благодійне Т-во видання дешевих і користних книжок“, що визначилося широкою, на тодішні обставини, продукцією популярно-наукових книжок, через „Т-во ім. Т. Шевченка“ — для допомоги шкільній молоді, через Український Клуб. Оскільки робота в сих Товариствах не була марною, можна бачити хоча б, наприклад, з того, що відома записка Російської Академії Наук „Объ отмѣнѣ стѣсненій печатнаго малорусскаго слова“ та постанова Комітета Міністрів про скасування обмежень для українського слова сталися за ініціативою Благодійного Видавничого Т-ва; так само з лона тих організацій, де стала діяльність приймав П. Я., вийшла справа дозволу і видання Українського Євангелія. Без дуже активної участі П. Я. не обходилася ні одна громадська та літературна справа українська в Петербурзі. Він працював в організації видавництва „Український народ в его прошлом і настоящем“, до редакції якого пощастило залучити такі сили, як академик Ф. Е. Корш, О. О. Шахматов, М. М. Ковалевський, проф. М. С. Грушевський, М. І. Туган-Барановський, Ф. К. Вовк (вийшло два томи цього енциклопедичного видання, решта — два томи — залишилися у час війни у видавців, бр. Гранат, у Москві); разом зо мною складає він українську енциклопедію російською мовою „Український вопрос“ (вийшло три видання за 1915—1917 р. р.); бере дуже живу участь у періодичних виданичах, що звязані були з існуванням українських фракцій в перших двох Державних Думах, — в „Українському Вѣстнику“ (рос. мовою) та особливо в українській газеті „Рідна справа — Думські вісті“, що в свій час одіграла велику роль в розвитку свідомості українських народних мас (в сїй газеті друкувалися талановито написані, надзвичайно влучні його фельетони „Під стелями Думи“, — вони вийшли після двома окремими виданнями). Пише П. Я. в київській „Раді“, в „Літературно-Науковому Віснику“ і особливо енергійно співробітничаче в „Українській житні“, коли се видання в час війни залишилося єдиним органом для обслуговування українських інтересів.

Але головна робота П. Я. була — не літературна та взагалі не показна на він. Непосвячений у тодішні відносини не може уявити собі, що то коштувало часу, енергії, нервів пробивання цензурних мурів шляхом постійних перемовин з катами українського слова. 1906 р. скасовано українські цензурні закони, але цензурний меч не перестає загрожувати українському слову; за повне видання „Кобзаря“ Шевченкового притягає цензура до відповідальності гурт людей, і П. Я. разом з іншими загрожує подорож туди, де козам роги правлять; лише Сенат, єдина установа, що заховувала в російських обставинах тінь законності, увільнив від відповідальності видавців творів українського генія.

Склікання Державної Думи викликало великі сподівання в українському громадянстві. П. Я. приймає дуже живу участь в організації українських фракцій

в першій та в другій Думах, в організації клубу автономістів — головно з членів Думи та Державної Ради.

Доля ошукала ті надії, і громадська робота знову перейшла в „підземні“ сфери. П. Я. веде постійні зносини з членами Думи — українцями і росіянами — в українських справах, відвідує в тих справах ріжні урядові установи, як присяжний український „ходатай“... Коли за революції українська справа знов випливає на ясний світ, П. Я., розуміється, стає в першій лаві оборонців тої справи перед революційним урядом. Починаються довгі, нудні і тяжкі переговори з цим урядом. Коли мені довелося виїхати з Петербурга в травні 1917 р., на П. Я. спадає головування в Українській Національній Раді та увесь тягар переговорів у справі Генерального Секретаріату. З утворенням Секретаріату П. Я., натурально стає Комісаром України при російському Правительстві. Це була кульмінаційна точка його діяльності, де йому придалися увесь попередній досвід політичний та його природне-розважлива, надзвичайно тактовна вдача.

По большевицькій контрреволюції, завершивши всі справи як Комісар України, П. Я. переїздить до Київа і приймає тут живу участь в політичній роботі, в першу чергу — в партії С.-Ф. Його розважливий голос мав великий авторитет у Центральному Комітеті, якого він був членом. Авторитетне його становище вимагало активної його участі в подіях тогочасного державного життя. Як товариш голови Мирової Делегації для переговорів з большевиками, він рішуче кладе край тим переговорам, які большевики просто використували для своєї агітації на Україні. По вибору Українського Національного Союзу П. Я. в числі п'яти чоловік, в більшості членів партії С.-Ф., вступає в склад Правительства Гетьмана України, як Міністр освіти, і своєю незломною енергією в короткий час переводить через всі стадії підготовки й затвердження закон про Українську Академію Наук. Настала друга навала большевицька, і П. Я. свідомо залишився в Київі, глибоко переконаний, що частина української інтелігенції повинна залишитися дома для непереривності національної роботи. І ту роботу провадив він до кінця днів своїх, до виснаження останніх сил. Працював він в Академії Наукъ, головно над енциклопедичним словником та словником української мови. Навіть арештований, йде він до вязниці з матеріялами своєї наукової праці. Лише сама смерть вирвала перо з трудящих невтомних рук.

Трудно злагнути, яку втрату понесла українська справа із смертю П. Я. Стебницького. Се була натура надзвичайно глибока. Ідея захоплювала його до глибин душі — не теоретично лише, але завжди й практично. Ясний, логічний, математичний ум (по фаху П. Я. був математик) давав йому розважливість у найтрудніших обставинах. Дуже нервовий, він силою інтелекта і волі завжди умів держати себе в рамках рівноваги внутрішньої та зовнішньої. Звідци — його незамінні якості в ділових зносинах, що було особливо важно в обставинах бюрократичного Петербургу. Се був справжній дипломат і милостю Божою і ще більше — витривалістю свого ума та своєї волі. Про ділову здатність П. Я. яскраво свідчить той факт, що коли міністр внутрішніх справ Плеве вимагав, щоб П. Я. було звільнено з державної служби, то відомий С. Ю. Вітте тодішній міністр фінансів, не змігши перечити всесильному царському фаворитові та примушений звільнити П. Я. з державної служби, проте залишив його на тій самій посаді — „по вольному найму“, — а Вітте умів розбіратися в ділових якостях людей.

Доля дала мені велике щастя близько товаришувати з П. Я., — ми як два воли були впражені в одно ярмо громадської роботи, і мені, може, найвидніше, яка се була велика сила — умова і моральна в українській справі. Всі ті свої багаті здібності оддав він на службу українській ідеї. Такими людьми справа держиться, — се дійсно той євангельський Петро — камінь, міцна основа великій справи. Коли-б не було у нас Стебницького, — не мали б ми багато з того, що маємо. Се не фраза. Правда, перед нами не стоять наочно яскраві наслідки його роботи, — сукупні його праці не сконцентрована в яскравих фокусах. Робота його дуже ріжнородна і тому — розпорощена. В той час і в тих

обставинах українські громадяне не спеціалізувалися в роботі, — ся роскіш належить вже до дальнього часу. Такий всеобіймаючий характер має громадська праця П. Я., — се якийсь практичний пантеїзм. Така робота — конечна потреба часу старого покоління, коли жнива були велики, а женців мало. Вона множила українські атоми у всіх ділянках життя, пролодила в усі Його шпари, переймала усю Його атмосферу, засвоюючи Йому український характер. І я хотів би твердо підкреслити, що в тій українській атмосфері, якою ми тепер дихаємо й духовно живимося, багато поживних елементів утворено невтомною працею П. Я. Стебницького.

O. Лотоцький.

УКРАЇНСЬКА ГОСПОДАРСЬКА АКАДЕМІЯ В Ч. С. Р.

(з приводу трьохріччя з дня її заснування).

28 квітня 1922 р. відбулися в Празі перші Збори Ради Професорів Української Господарської Академії. В цих Зборах прийняли участь сім осіб, що були іменовані професорами Академії постановою Організаційної Комісії по заснуванню нової високої школи. Тому днем 28. квітня слід датувати це заснування, хоч формальне затверження статута Академії чеським урядом сталося лише 16 травня.

Ініціатива заснування української високої господарської школи на еміграції належить Українському Громадському Комітетові в Празі і в першу чергу, голові Комітету М. Ю. Шаповалові. Цьому ж останньому належить велика заслуга переведення справи затверження школи та її матеріального забезпечення з боку вищих чинників уряду Чехословаччини.

В цілому вся підготовча праця по заснуванню Академії, до розроблення перших планів навчання включно, була переведена протягом трьох місяців Організаційною Комісією, яка почала функціонувати в складі 8-ми осіб ще в середині січня 1922 р. Як раз в справі планів навчання до успішності праці Організаційної Комісії чимало привнесла Всеукраїнська Спілка с.-г. техників, управа котрої надіслала із Польщі докладний проект програму агрономичного факультету.

Пройшло три роки від цих перших кроків ініціаторів покликання до життя в умовах еміграційного життя такої важливої по завданням і в нутрішній будові інституції, якою є висока спеціальна школа. Зокрема трудним мусило виявитись це завдання для української інтелігенції, не тільки відірваної в умовах еміграції від рідного ґрунту, а тим і від сприяючої атмосфери, народніх джерел творчої праці, але зокрема, ґрунтовно позбавленої на протязі століть поневолення практичного досвіду в будові та керуванню національним високим шкільництвом та в організації плекання науки взагалі.

Вимагалось багато завзяття, сміливості і віри в саму справу, щоби за ню взялись. Три роки не великий час в такій справі. Попробуємо всеж придивитися, що за цей час зроблено та що досягнуто.

*

Завдання Академії. Українська Господарська Академія в Чехословакській Республіці є національною високою фаховою школою. Вона готує для України вчених агрономів, лісівників, економистів, кооператорів, статистиків, меліораторів, технологів. В сучасний мент вона скупчує в своїх стінах біля 500 студентів та понад 70 осіб професорського складу, які в своїй більшості опинилися на терені Чехословаччини — в наслідок окупації України її ворогами — на положенню політичних емігрантів.

Заснуванням Української Господарської Академії малося здійснити два завдання високого національного значіння. Перше завдання полягало в тому, щоби утворити для кількох сотень національно-свідомої молоді, яка мимо своєї волі опинилася по-за межами своєї батьківщини, можливість закінчити освіту і підготуватися до активної і творчої участі в майбутній господарчій віdbудові України.

Назва відділів	Курси			Разом	Із них		
	I.	II.	III.		Чоловіків	Жінок	
I.							
Агрономично-лісовий відділ:							
1. Агрономичний підвідділ	22	39	41	102	93	9	
2. Лісовий підвідділ	18	32	30	80	80	—	
Разом . . .	40	71	71	182	173	9	
II.							
Економично-кооперативний відділ:							
1. Економичний підвідділ	44	33	39	116	90	26	
2. Кооперативний підвідділ	—	13	24	37	32	5	
3. Статистичний підвідділ	—	—	9	9	9	—	
Разом . . .	44	46	72	162	131	31	
III.							
С.-Г. Інженерний відділ:							
1. Технологичний підвідділ	21	13	18	52	48	4	
2. Гидротехничний підвідділ	30	29	33	92	92	—	
Разом . . .	51	42	51	144	140	4	
Разом на 3-х курсах . . .	135	159	194	488	444	44	

Друге завдання, що Його хотіли здійснити цим заснуванням, мало метою зібрати до купи, до одного центру, розорошені на еміграції наукові українські сили, які на тлі наукової педагогічної праці в Академії створили би на протязі ближчого часу осередок української науки, огнище національної культури.

Закладення високої фахової господарчої школи та центру наукової діяльності могло здійснитись лише на терені Чехословаччини, в котрій українська еміграція зустріла чутливе активне співчуття і шляхотну допомогу з боку вищих чинників Республіки. З другого боку, заснування української Академії в цій країні високої господарської культури, обіцяло можливості використання результатів та висновків чеської господарської науки, її методів, та студіювання ліпших зразків місцевого господарства.

Успішне досягнення вказаних двох завдань, саме високошкільна підготовка кількох сот молоді та утворення більшої групи вченої інтелігенції, що буде ознайомлена з кращими взірцями європейських методів науки та практики, мало в свою чергу високу мету — підготовити кадри активних працівників, що стали би до послуг українського народу в Його неминучій, велитенській праці при будівлі власного самостійного державного життя на увільненій від ворогів батьківщині.

Фаховий поділ. Українська Господарська Академія має відповідати в своїй структурі та будові цим своїм завданням.

Господарська відбудова повинна стати основою відродження всіх інших галузів життя України. Тому в першу чергу потрібні будівничі для цієї праці. Академія, відповідно цьому, охоплює фахи техничного значення — агрономічний, лісовий, гидротехничний, технологічний, з одного боку, та суспільно-будівничі — економічний, кооперативний, статистичний, з другого. Економісти та статистики мають аналізувати, обслідувати, обрахувати потреби, можливості і умови адієнснення, економісти та кооператори — організувати, зеднувати і направляти розпорощені чинники до стрункого співділення, агрономи, лісівники, інженери, — безпосередньо будувати, а всі разом керувати суспільною організацією праці українського народу на шляхах відродження його господарства.

Тому Академія з'єднує в собі три відділи, а власне цілих три фахові школи, які в свою чергу поділені на сім підвідділів, а частина цих останніх ще на фахи. А саме: 1. Відділ агрономично-лісовий з підвідділами: агрономичним і лісовим; 2. відділ сільсько-господарсько-інженерний з підвідділами: гидротехничним та технологічним; 3. відділ економично-кооперативний з підвідділами: економічним, кооперативним та статистичним.

Студенство Академії. Перші заняття в новій школі почалися 22 червня 1922 р.

На цей мент до Академії прибуло 209 студентів, які розподілились приблизно рівно по трьох її Відділах. В сучасний мент, коли ці перші слухачі Академії перейшли вже на шостий семестр, одбули перший півкурсовий іспит, починають розподілятись остаточно кожний по обраній ним спеціалізації та думати про налагодження свого життя по закінченню освіти, а Академія встигла зробити ще два прийоми нових слухачів, ми начисляємо вже 488 студентів, які розподіляються по відділам, підвідділам та семестрам. (Табл. на ст. 16.)

Студенству Академії приходиться витрачати на свої безпосередні академичні студії переважаючу частину свого часу, бо заняття відбуваються на окремих відділах на протязі 50—60 годин на тиждень а фреквенція на викладах та вправах значна, зокрема в порівнянню з пересічним рівнем відвідування занять в європейських високих школах. Всеж таки студенська колонія Подебрад веде інтенсивне спілкове та громадське життя. Академія за ці три роки обросла численними спілками та товариствами як наукового характеру, напр., агрономичне товариство, товариство по розповсюдженню кооперативної освіти та ін., так у всіх інших ділянках життя: три кооперативні організації, спілка бжолярів, кілька музичних організацій та багато ін. На таких важких установах, як Видавниче товариство ми зупинимось докладніше згодом.

Професор С. Гольдельман.

(Продовження далі).

ХРОНІКА

I. НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ. З УКРАЇНИ.

Подаються тут звістки, вибрані з листів ріжких людей і з ріжких місць України, за останні два місяці. Щоб лекше було в них розібратись, розташовано ті звістки по рубриках. Де-що доповнене з оповідань тих людей, що виїхали з України за кордон.

*

Життя на силах і по містах. „Загалом на селі лекше жити, тоб-то прохарчуватись, як у місті. Але селян так виснажують непомірні податки і сваволя комуністів, що більшість їх згадує давні часи, як щасливе життя. Добре живеться невеличкій меншості, а саме „комнезамам”, „комсомольцям, бо вони не платять податків і верховодять у селі. Перші — то здебільшого ледарі, п'я-

ниці та колишні кримінальні злочинці й каторжане, а другі — сільські хулігани, яким віддано всю владу над селом".

"У нашому містечку, де мешканців біля 3000, всім заправляє купка хуліганів — 7 душ. Якби можна було їх здихатись, то ще сяк-так жити можна булоб. Особливо дошкають вони інтелігенції безконечними трусами, переоцінками майна і прибутків, повищенням податків і нахабним втручанням в особисте життя. (З Лівобережної).

"Праця селянська обеззінена. Аршин поганенько ситцю коштує 1 пуд жита (до війни він коштував 10—12 коп., а пуд жита був по 80 коп.). За черевики треба дати 20 пудів жита, за чоботи 35—40 пудів. Пшениця вже коштує 3 карб. пуд, печений хліб 6 коп. хунт, білий — 10 коп. Біле борошно 6 карб. пуд."

"За оду кімнату (голу) треба платити в місті 15—20 карб. місячно. Учитель одержує 25 карб. місячно по штату, але фактично видають йому ті 25 карб. раз у три місяці. Як же прожити? (Лівобережжя).

"На Поділлю до останнього часу (кінець лютого) недостачи хліба не відчувалося, але ціни на хліб страшенно ростуть. Зима була суха; коли весною не буде дощів, то буде недорід і голод. Селян спродують худобу, бо нема чим годувати їх та їх податок за неї нестерпимо великий: за корову, як за 60 сотих десятини, за дві — як за $1\frac{1}{2}$ десятини, за коня — як за 80 сотих десятини. За недоймки спродують усе, що знайдуть: не тільки худобу, птицю, але й подушки, кожухи. (Поділля).

Один діакон пише: "спродую все, що маю: столи, стільці, шафи, бо одно — що нічим жити, а друге — одинаково продадуть за недоймку. Податку накладено на мене 40 карб. річно, бо я „нетрудовой елемент“; а заробляю я 3—5 карб. місячно та де-що харчами. Чим той податок платити?"

Школа. Більшість учителів-українців звільнена з посад. Кого залишили й нема за що вигнати, переганяють з місця на місце. З навчання толку нема ніякого. Батьки не знають, що робити: чи купити хліба, чи платити податок, чи купити дитині оливець, грифель або сшиток. Багато дітей сидить дома, бо не мають черевиків і теплої одягу. Наука занепадає, діти розбещуються, бо їх навчають, що Бога нема, а батьків не треба слухати. (Правобережжя).

Церква. „Автокефальна церква росте, а „живі“ і „Тихоновська“ занепадає. Совітська влада спочатку дуже підтримувала „живу“ церкву, але під стихійним натиском народу мусіла уступити. Кощунства комсомольців і проповідь безбожія у школах викликають глухе, але глибоке обурення у людей. Баби ходять за десять верст до української церкви і подають „мисочки“ за вбитих в армії У.Н.Р. і розгріяних. Церкви здають в аренду, як за часів Тараса Бульби. Весілля відбуваються здебільшого по старих обрядах, але це коштує дорого: за реєстрацію шлюбу в „ісполкомі“ платиться 3 карб. золотом, а за шлюб церковний поверх того платиться податку 12 карб. золотом".

Сестра з України пише до свого брата: „Таня вийшла за К. Ти його знаєш, — це гарна людина і ми всі були раді. Тільки весілля вийшло дуже сумне: гроші на шлюб у церкві не було і довелося їм тільки зареєструватися в ісполкомі. Мама ввесь час гірко плакала:

— „Дожились до таких часів, що моїй дитині шлюб дає не піп у церкві, а жид у поліші!"

Р. 1921 багато священиків-українців було вислано з України; тепер де-які з них вертаються.

Військо на Україні складається з московців і взагалі з чужинців, як це було й за царських часів. Українців-новобранців одсилають на північ. Військо вдягнено й озброєно добре.

Торговля. Кооперативи не користуються ніяким довіррят у населення; селянє записуються до них примусово. Крам у кооперативах дорожчий, ніж у

перекупщиків. Кооперативи скуповують зерно, але не продають його; купують його по твердих цінах, коли селянинові треба грошей на податок. Так, коли риночна ціна на пшеницю була 1 карб. 50 к. за пуд, кооперативи платили по 80 коп., за жито заміськ 1 карб. давали 50 коп. А коли селянинові треба зерна він мусить купувати його у перекупщика з-під поля. Перекупщики багато не, заробляють і великих запасів не роблять, бо їх скільки разів покривдили: приходили на склад і забирали все за 40% риночної ціни в той час, як перекупщики самі платили у-двоє дорожче. Коли кооператив має прибутки, то це не його власність: прибутки забирає влада, як державний капітал.

Театр (у Київі). Театр Бергонье і Соловцова передано Московським трупам. Українського театру нема, коли не рахувати Троїцького Народного дому, де ставлять огидну балаганщину галичане Курбас і Лопатинський. Ставили, наприклад, „Сорочинський ярмарок“, де виступав п'яний дяк, волочили через коня попа в ризах, і розібрану українську церкву... П'яний попович у жовтоблакитній шапці... В перерві спускають зо стелі намальовані три огидні карикатурні фізіономії з надписом „Бог“... Через коня раки лізе голий чоловік і волочить голу жінку, яка вхопилася йому ногами за шию... Жида на ярмарку нема, бо це особа недоторканна в С.С.С.Р.

Почуття гіркої зневаги за український театр і обурення за хамство „натих“ (?) артистів збільшується тим, що московські трупи обходяться без цієї гидоти і ставлять цілком пристойно навіть такі п'єси, як „Царь Федор“ або „Дворянское гнездо“.

*

До Румунії прибуло двоє селян, які тільки р. 1921, вже при Совітській владі, вернулися з Америки, куди були емігрували ще перед світовою війною. В Америці вони працювали на фабриках, добре заробляли й підтримували з Нового Світу свої родини на Україні. Ні до якої контрреволюції або класових ворогів „робітничо-селянської“ влади їх зачислити не можна було і вернулись вони на Україну цілком легально, за дозволом Совітської влади.

— На совітському кордоні, — оповідають вони, — у нас тільки переглянули документи. Всі речі нашого ешелону репатріантів були складені в окремий вагон. Так довезли нас до Москви і тут, на вокзалі, наказали, щоб усі партійні відділилися на-ліво, а беспартійні на-право. Потім сказали, щоб усі, хто має зброю, зараз віддали її. Відібрали зброю, у кого була, наказали приготувати всю закордонну валюту до здачі. За кожного доляра Совітська влада обіцяла платити 1500 совітських рублів. Однаково, — казали, — їх доведеться викинути, бо ніяка валюта, крім Совітських рублів, тут не ходить. Хто не здасть, буде відповідати по революційних законах. Всім буде переведено найсуворіший персональний обшук.

У мене, — оповідає один із тих земляків, — було 2400 доларів.

Поки переводилася реєстрація та всі формальності, ми жили у вагонах, якими приїхали. За 2400 доларів мені було видано тільки 150 тисяч рублів, тобто вартість 120 доларів; всякі протести грубо обривалися, а протестуючого лаяли „буржуазним наймитом“. Це нас страшенно обурювало, а в глибині душі родилася думка: чи варто було їхати для того, щоб, не добравшись навіть до дому, позбутися тяжко зароблених ощадностей, які складалися довгими роками. Далі наказують навантажити речі й везти їх до міста для огляду. Речі мали скласти у якийсь склад і поступово оглядати їх без присутності власників. Всі ми, репатріанти, проти цього запротестували й вимагали перевідгляду речей на місці, на двірці і в присутності їх власників. Після довгих сумеречок влада нарешті згодилась на це, але вимагала, щоб ми всі їхали до міста на якусь реєстрацію. Частина ешелону нашого поїхала, а частина лишилася при річках, щоб їх стерегти. Ця тяганина тривала 11 днів. А речі наші все ж таки було перевезено в якийсь склад, що охороняла варта. Нас викликали по черзі для контролю речей. Більшість скриньок і клунків була вже розпакована без нас і багато речей попрападала; у де-кого не лишилось і по-

ловини того, що було. Почалися гарячі протести, але таких протестантів (18 чоловіка) було арештовано і що з ними сталося — нам досі невідомо. Були такі, що просили вернути їм паспорти й пустити назад за кордон; але в цьому їм було відмовлено. Тільки через 6 тижнів такої тяганини дали нам дозвіл виїхати з Москви на Україну.

Коли я пішов на Лубянку до завідувачого господарством і нагадав Йому, що обіцяно було видати по 1500 рублів за доляр, він мені сказав, що мені Й так видали забагато, бо Сovітський закон дозволяє мати не більше 36 тисяч, а хто має більше, той вже буржуй.

Пожили ми 4 роки на Україні, а далі вже не сила.

Коло землі працювати нема чого, бо наші Й самі ледве животіють при таких порядках. Працювати по своєму фаху (трактори) теж не можемо, бо коли обчислили, скільки за це накладуть податків: то загальний, то „уравнительний“, то арендний, та ще „воздух-флот“, „добро-хим“ та за майстерню та ще Бог-зна за що Й на що, то Й вийде, що працюватимеш на совітську владу, а сам голодуватимеш. Були давно виїхали, та не було з чим і певності не було, що з-за кордону нас назад не викинуть у той совітський рай.

Село і місто однаково ненавидять Совітську владу. Досить буде невеликого стороннього впливу (війна або що) і тоді почнеться така розправа з гнобителями, що трудно собі уявити. Всі переконані, що комуністи довго не протримаються, бо далі так жити неможливо.

*

„Що з того, що тепер є хліб і булка? — пише з України одна інтелігентна людина. — Нема життя. Нудьга гірша, як у тій полярній експедиції, коли настає на пів-року ніч. Там хоч знають, що це на пів-року... Нема журби з ким поділити, бо люди здичавіли в тих повседennих клопотах за своє звіряче животіння. Навіть кращі, сильніші люди тільки про те думають, як-би втриматись на поверхні, щоб не зассало те гниле, смердяче болото“...

М. Левицький.

*

Голод на Україні. Україна під большевиками не може вийти зі стану тяжкої економічної кризи. Найбагатша в Європі країна знов голодує. Зводимо до купи тут без жадних коментарів ті відомості, які подають головним чином самі-ж урядові совітські кола та їхня-ж преса протягом останніх місяців. Факти самі за себе говорять і пояснюють те, чому ненависть до окупантів не зменшується і не може зменшитися серед ограбованого, голодного, українського селянства, чому загроза повстань завжди стоятиме перед большевицькою владою, доки вона сидітиме на Україні.

На Україні сов. влада визнала 5 губерній „частково неврожайними“, а саме: Харківську, Донецьку, Одеську, Подільську та Волинську. У цих губерніях, по офіційних даних, уже тепер голодує 750.000 дітей. Найбільше голодуючих припадає на столичну Харківщину та Одещину. Допомога ніби організована для 91.000 дітей решту 659.000 віддано на волю Божу та на голодну долю. У цілях ліквідації голоду на Україні високі сов. установи звертаються до українського населення з закликом до взаємодопомоги.

Харків. „Комуніст“ 25/II писав: „На Україні тяжкий недорід; вже зараз ясно, що запаси хліба у населення незначні. Ціни на хліб на Україні значно вищі, ніж у других місцях сов. союзу. В багатьох місцевостях Одеської, Донецької, Катеринославської і Харківської губ. справжній голод. Озимий кін 1924 р. зменшився, порівнюючи з торішнім. Подекуди недосів сягнув 15—20%.“

Та сама газета 5/III повідомляє, що в цілому ряді сел Херсонської і Миколаївської Округ такий великий недорід, що у селян давно вже немає ніяких запасів хліба. Сконстатовано великий недосів озимини. Цілій крайні загрожує голод, який в багатьох місцях уже почався. В Калинівці з 15-XI вже не дойдає 103 господарства, особливо загрожені діти. Худоба продається за безцінь. Селяні розходяться на заробітки. Допомога не організована навіть для дітей.

У Таврії, по відомостях Комрика, голодує 182 села з 115.000 населення. Насіннєвої позики прислано тільки $\frac{1}{5}$ частини призначеної кількості. Польові роботи вже почалися, але 24.000 сільських господарств не можуть почати ярових засівів за браком робучої худоби. Особливо в тяжкому стані населення Мелітопольського та Олександрівського повітів, які виділені навіть в окрему округу по боротьбі з наслідками голоду.

Катеринославський Губвиконком повідомляє, що для весіннього засіву посів. матеріал має лише $\frac{1}{5}$ частини господарств губернії. В 63 волостях селянство годується сурогатами. Робучої худоби лишилося 16—20 волів на 100 господарств. Велика рогата худоба розпродана.

„Економическую жизнь“ повідомляють в Харкова, що на Україні помічається збільшений попит на насіння. Попит неможливо задоволити тому, що готівка насіння, з огляду на неврожай, була незначна і уже вичерпалася.

По даних „Е. Ж.“, у Валківському районі Харківщини новий С.-Г. рік починається при повній недостачі посівного матеріалу. По перепису, переведеному в Ковсягах виявилось, що минулого року на два двори була одна коняка, а цього року одна коняка припадає вже на три двори. Насіння майже зовсім не має. У Валківському районі 50% озимини загинуло від зимової совки.

У Волчанському повіті протягом одного минулого січня місяця сконстаторовано, як заявив представник повітвиконкому на Харківщині народн. помголу, 32 випадки голодної смерти.

У Старобільському та Луганському повітах 30.000 населення потребує харчової допомоги. Не дивлячись на це, повіти неврожайними не визнані.

У Чорноморській округі у селян бракує посівного матеріалу й можливості набути його.

У Полтавській губ. запаси хліба у селян вичерпані. Перспективи майбутнього врохаю дуже неприваблюючі.

По даних Волинського Губвиконкома, Волинське село перебуває в тяжкому продовольчому стані. Ціни на харчі ростуть. До весняних засівів 15% селянських господарств не готові.

У Керчі та Теодосії картопля й риба замінюють хліб. Хунт хліба, що продається на базарі з під-руки, дійшов до 35 коп. замісць б коп.

Спеціальна Комісія по боротьбі з неврожаєм на Україні встановила, що для пересіву озимини потрібно 4,7 міл. руб. По даних Наркомзему, загинуло 14.5% озимини.

По обслідуванню голодуючих районів Харківської губ., яке провів Губвиконком, виказалося, що в цьому році загинуло 67% усіх засівів. Особливо потерпів од неврожаю Изюмський повіт. Загалом від неврожаю голодує 119 волостей. Голодуюче селянство з'їло 36% насіннєвої позики й продало 70% живого реманенту.

З Донецької губ. повідомляють про збільшення голоду. З 89.000 зарегістрованих голодних дітей допомогу дістають тільки 23.000. Дорослі залишені без жадної допомоги. Населення розпродує свій реманент і розходиться, шукаючи заробітку.

З докладу Наркомзема на IV сесії ВЦК виходить, що на Україні мається коней на 28% менше, ніж у 1916 році. З весни до осені 1924 р. кількість худоби зменшилась на 17.7%. З сівообороту України випадають цілі культури.

У Криму $\frac{2}{3}$ населення не має робучої худоби. Населення настілько зголодніло, що не може переносити навіть легких хороб. Є цілі села, де населення вимерло від тифу.

„Економическая Жизнь“ зауважує, що увесь податковий тягар на Україні спадає на худобу. Худоба ліквідується в звязку з продподатком на Україні масово, і це робить враження повної катастрофи скотарства. На жаль це не враження тільки, а справжня дійсність.

По експортному плану Совнаркома з України мають вивезти на 30 міл. руб. хліба.

У ЦКПБУ недавно відбулася нарада в справі давнішої праці по боротьбі з голодом на Україні. Представники Губкомів і Повіткомів констатували, що

голод у цьому році набув катастрофічних розмірів тому, що: 1. своєчасно не були вжиті заходи й 2. розпорядження про часткове припинення експорту хліба з України запізнилося.

На засіданні Укр. Совнаркому встановлено, що хлібний дефіцит України цього року досягає 29 міл. пудів.

Волинський губвиконком ухвалив припинити вивіз хліба до інших губерній з 15/II. По даних волосних земвідділів, місцевих запасів не вистарчить і до квітня, — потрібний довіз.

Укр. Совнарком постановив заборонити вивіз жита й пшениці з Полтавщини, Київщини та Чернігівщини.

На Україні ціни на хліб найвищі на цілий С. С. С. Р. При середній союзній ціні жита 1.25 коп., середня українська ціна 1.60 коп. пуд, а пшениці 1.97 коп., середня українська — 2.34 коп.

„Ек. Ж.” повідомляє, що на московській біржі з’являються представники Київської, Чернігівської і др. укр. губ. з метою закупити хліб для своїх районів.

На всеукраїнській нараді визнано загрозливим стан українського хліборобства з боку шкідників. Площа поширення суслиkkів, мишей, совки, то-що, доходить до 4.8 міл. десятин. Поширенню шкідників сприяє пониження техніки сільського господарства.

На Волині 47% посівн. площи захоплено мишами. Цілком загинуло 12% посівів.

На Київщині загинуло від шкідників більше 30% усіх озимих засівів.

По даних укрнаркома, забезпечення українського селянства сільсько-гospодарським ремонентом стойть дуже зле. 34% всіх господарств зовсім не мають ремоненту. Кількість господарств, що мають плуги й борони, становлять 57%.

У Маріупольському і Бердянському районах, по даних „Ек. Ж.”, кількість безкінних господарств доходить до 45%. „Ек. Ж.” повідомляє, що на Київщині загинуло від шкідників більше 30% усіх озимих засівів.

По даних Центрального статистичного Управління (прив. в „Екон. Ж.” № 54), в Волинській губ. загинуло 43.000 десятин озимини, у Київській 90.000, у Полтавській 34.000, у Подільській 100.000 десятин.

В звязку з скороченням праці копалень Донвугля з 1/IV звільняються 7.000 робітників. Спочатку квітня також за скороченням виробу 1300 робітників на заводах Югосталі.

В Первомайському повіті Одеської губ. селяне забили завідуючого повіт-пунктом по розподілу посівматеріялу, коли той обіїздив волосні розподілкові комісії.

Харьківський „Коммунист” 15/III писав: „торішній недород дає себе відчувати все більше і більше. На окремі райони насувається небезпека скорочення посівплощі і продажу робучої худоби. Сільське господарство руйнується і занепадає навіть в самих врожайних губерніях. У недородних місцевостях Одеської, Донецької, Катеринославської і частини Подільської губ. свого хліба не вистарчить приблизно в половині селянських господарств, а в Харьківській губ. особливо в Куп'янському та Изюмському повітах до нового врожаю не дотягне більше 60% господарств. Бідніше населення в недородних районах уже тепер перейшло на сурогати”.

„Екон. Ж.” 22/III повідомляє, що в Харькові довозу жита немає зовсім. Підвозять трохи тільки мішочники. Жито продается від 2 р. до 2 р. 10 коп. за пуд.

Харьківський Губком повідомив Губсполком про необхідність зачислити з квітня на продовольчий пайок 85.000 голодуючих селян, які без сторонньої допомоги не можуть вижити до нового врожаю.

„Екон. Ж.” 26/III пише, що на Україні асигновання на закуп насіння були відпущені пізно. Насінкова допомога покріє лише 22% площи ярини. Наслідком цього біля 340.000 десятин ярового клину в недородних районах не за-значені посівматеріялами. Площа ярини так і озимини буде меншою, ніж торік. Помічається значне зменшення худоби.

В Катеринославі недостача хліба. В першу чергу хліб видається робочим

кооперативам місцевих великих металургійних заводів. Ці кооперативи розподіляли 28 і 30 березня по 1 хунту хліба на родину робітника. У місті хліба зовсім немає в продажу. В Ідельнях для безробітних з 20 березня замісць хліба видається картопля. Ісполкоми з голодуючих районів повідомляють, що роздане на посів зерно змелене і з'їдене. Пропайок не видається з 15 березня.

Повстання та інші рухи. На засіданні Київського Губкома 5/III ГУПУ зробило доклад про боротьбу з повстанцями на Київщині в 1924 році. За минулий рік було ліквідовано 6 великих загонів і 19 менших. Увязнено 485 осіб, відібрано у селян 230 рушниць, 76 карабінів, 390 обрізів і 160 револьверів. Всі, хто без дозволу влади мав зброю, суворо карався.

У Київі 21/II ГУПУ перевело масові труси. Шукали зброю й учасників якихсь організацій.

В Елісаветграді сесія Губ. Суда судила учасників великої повстанської організації, яка протягом довгого часу тероризувала партійних і совітських робітників. Підсудних засуджено до смерті і розстріляно.

На шляху між Сімферополем та Алуштою забиті члени Продовольчої Комісії, що їх приято було за чекистів.

Не далеко від с. Самгородка, Елісаветградського повіту знищено повстанський загін Оніпка. Краснодармейці розстрілювали всіх, хто дістався в полон. Сам Оніпко застрелився. Його загін оперував у Елісаветградському повіті з жовтня 1924 р., забив 16 партійців і розгромив більше половини парторганізації повіту.

Полтавська ГУПУ повідомила Харків, що на Полтавщині оперують значні повстанські загони, які мають політичний характер. Боротьба з ними ускладнюється співчуттям і допомогою їм з боку місцевого населення.

Мелітопольська "тройка" по ліквідації селянського повстанського руху надала начальникам "карательних" отрядів право розстрілювати на місці без суду і слідства кожного, хто буде затриманий зі зброєю в руках. Такому ж розстрілу підлягають і всі ті, в чиїх хатах буде знайдена при трусах і облавах зброя.

До Москви находиться відомості про селянські заворушення в Феодосійській округі в Мелітопольському, Вовчанському і др. повітах. Повстання й селянські заворушення ліквідуються з допомогою військових частин.

Український Совнарком розіслав губвиконкам спеціальну інструкцію, по якій передбачається утворення під час селянських рухів і повстань на Україні надзвичайних четвірок з представників Повіткому, Виконкому, ГУПУ й військового командування. До цих четвірок переходить вся повнота влади. У деяких місцевостях такі органи вже функціонують.

В 1924 році на Кубані було ліквідовано 18 повстанських загонів. Повстанський рух, по звітам ГУПУ, зростає.

В Кремінному Харківської губ. повстанці забили учителя-комуніста, начальника міліції, розгромили хлібні склади та радянське господарство. Для втихомирення до Кремінного вислано військовий відділ.

Великі селянські заворушення на ґрунті голоду сталися на Херсонщині, Одещині та Катеринославщині. Повстання ліквідовано загоном ГУПУ.

В районі ст. Сінелчинікою дійшло до бою між військом та повстанцями. Перемога на боці добре озброєного війська.

У Житомирському повіті військо оточило й знищило значний повстанський загін, який оперував там коло трьох місяців. При сутичці красноармійці втратили 6 загиблих і 19 ранених. Скілько забито повстанців — невідомо, бо військо при провадило до міста лише двох поранених. Треба думати, що всіх захоплених повстанців, не виключаючи й ранених, розстріляно на місці.

У Боровці Ізюмського повіту повстанський відділ напав на місцевий селянський будинок, розстріляв на очах місцевих селян 5 комуністів і голову Райкому. Через тиждень цей самий відділ розстріляв слідчого-комуніста, спіткавши його в дорозі.

В Юдівці засуджено до розстрілу отамана Богославюка й 10 його повстанців.

В Умані винесено три вироки смерти у справі отамана Трембаги.

У Донбасі в районі Попасної дійшло до кріавих сутічок між робітниками і військовими частинами на ґрунті несвоєчасної видачі платні робітникам.

Робітники Брянського заводу не одержали платні ще за грудень. У відповідь на вимоги робітників прискорити платню адміністрація викликала на територію заводу військові частини.

До Москви доходять відомості про нові заворушення шахтарів і робітників Донбасу в звязку з скороченням програму продукції й звільненням робітників.

На Україні, по заявлі ВЦСПС, немає ні одного підприємства, на якому б за останні місяці не виникали конфлікти, що тяглися три-десятеро днів.

Ріжні вістки. *У Харкові відбулася торговельна нарада, скликана українським держпланом. Представники губерній подали дуже невідрядні відомості про стан на місцях. В Подільській губ. кооперація переживає гострі фінансові моменти. З 7 районних союзів лишилося тільки 3. Ліквідується також робітничі кооперативи. Госторги ліквідовані всі. На Волині вирішено ліквідувати Губторг. У проектах хлібної торгівлі вийшла переоцінка. Замість намічених до вивозу 3,5 міл. пудів удалось викачати тільки один міліон. Кількість рогатої худоби різко зменшилась; у товарообороті головне місце належить приватній торговлі.*

Обороти Київського ярмарку цього року на одну четверть нижчі торішніх. Дуже незначний був попит на металеві й технічні вироби та на будівельний матеріал. Кооперативи стримувались від закупу.

Загальний оборот Харківського ярмарку (на Водохреща) цього року дійшов 13 міл. карбов. Торік цей оборот досяг 24 міліонів.

Обороти Харківської контори Вуколспілки в лютому місяці знизились проти січня на 15%, що пояснюється зменшенням попиту села в звязку з невідрядними перспективами на врожай.

З утвореного в 1924 році Українського лісоекспортового акційного товариства вийшли з складу правління представники чужоземного й приватного капіталу.

Глапрофосвіта України ухвалила з осені 1925 року закрити 23 профшколи з 41-ї відкритих в 1923 р. для підготовки середнього й нижчого персоналу торгово-промислових підприємств.

При ревізії сільських шкіл, утримуваних на приватні кошти в губерніях Полтавській, Харківській і Київській виказалося, що там провадиться навчання Закону Божого. Тільки при такій умові селяні дають кошти на школи.

Народні школи на Київщині охоплюють на селах 30% дітей шкільного віку, в Київі — 46%. По-за школою на Київщині лишається 529.350 дітей, в Київі — 34.646.

Безпритульних дітей на Київщині нараховують 5.000, а в самому Київі — 700. Неграмотних дорослих на Київщині нараховується 480.000 душ, коли не більше.

1 березня призначено днем остаточної ліквідації Української Комуністичної Партиї (УКП).

По постанові ГПУ відправлено на заслання в Єнисейську губ. 19 відповідальних членів УКП.

По даних Реввійськради, українізація частин червоної армії, розташованих на Україні, не дала бажаних наслідків тому, що українці в цих частинах складають всього 49% червоноармійського складу, а серед командних і політичних кадрів рахується всього 23% українців. Це унеможливлює українізацію не тільки технічної, а й політичної роботи в червоної армії на Україні.

Укр. совнарком наказав губвиконкам не звільнити службовців, які не вивчаються в призначенні терміни української мови, а призначити їм для цього новий рік. На жаль, не подано кількості таких службовців.

Закінчено обслідування Володимирського Собору у Київі. Собор руйнується. Західні простінки дали щілини, стінна живопись псуються через нерівномірне отоплення, що пояснюється зіпсуванням калориферів. Параквія не має коштів на відповідне утримування Собору. Комісія звернулася до Наркомосвіти з проханням вжити заходів в справі охорони Собору. Як відомо з попереднього, Наркомос не мав до цього часу коштів на охорону пам'яток мистецтва.

В Одесі продовжуються обвали будинків. 7/III відбулося засідання Комхоза, на якому ухвалено звільнити 56 будинків в цілях попередження нещасних випадків. Виселяємі мають уплотнити помешкання нетрудових елементів.

Совнарком ССРР асигнував 9.000.000 руб. на відбудову Петербургу з Союзної скарбниці.

Укр. Совнарком ухвалив ліквідувати до 1 жовтня 1925 року поділ України на губернії. Україна буде поділена на 40 адміністративних одиниць-округів, які будуть управлятися безпосередньо з Харкова.

Президія ЦК КПСР ухвалила покликати на весні 1925 р. до військової служби всіх народжених в 1903 році по цілому ССРР.

До Одеси прибули з Греції 120 амністованих Врангелівців, які направлені до Новоросійську.

В грудні 1924 р. в Харкові відбувся I всеукраїнський з'їзд Всемедикосантура. З докладу мандатної комісії виказалося, що по національному складу депутати поділялися так: жидів — 45, українців — 31, москалів — 10, лотишів — 2, поляків, литовців і вірменів по 1; по партійній принадлежності комуністів — 60, кандидатів — 9, комсомольців 2, решта — непартійні; по освітньому цензу: з вищою освітою — 2 (два), середньою — 39, з нижчою — 50.

В льюхах Київо-Печерської лаври викрито великий скарб: кільки пудів золота, 110 пуд. срібла, 360 діамантів, два мішки срібних грошей і багато цінних паперів. Все це перепроваджено до Москви.

У Москві сама собі заподіяла смерть відома для України з 1918 року комуністка Елгенія Бош.

На Харківщині та Катеринославщині до органів Соютської влади звертається дуже багато жидів, які хотять перейти до хліборобства. На Одещині закінчуються землеустрій 25.000 десятин призначених для жидів. На Херсонщині розверстано 9.000 десятин землі для жидів. У Криму для того ж виділено 12.000 десятин.

У с. Іванкові на Запоріжжі відданий під суд предсільради за те, що бив селяни, гвалтував жінок, розтратив громадські гроші.

Пред. Шишкінської сільради Полторацький засуджений на 3 роки до в'язниці за тероризування населення й хабари.

У Симферополі судили „народніх суддів“ Савина Й Кудрю за хабарництво. Савин дістав 8 років в'язниці, а Кудря, як робітник, тільки 4

З'їзд укр. транспортників сконстатував катастрофічний стан шляхів на Україні. Ремонт останніх часів не задовільняє навіть мінімальних потреб.

Чехословаки на Україні. При комісаріяті освіти УСРР був заснований в 1923 році спеціальний відділ для культ. освіт-роботи серед чехословаків, проживаючих на совітській території. Відділ сей іменується офіційно „Центральне чеське бюро“. Місцем осідку його є Житомир. В жовтні 1924 року ним було переведено перепис чехословаків, перебуваючих в Саведії. По даних цього перепису виявилось, що в Європ. Саведії перебуває 40.000 чехословаків, з яких 30.000 припадає на сов. Україну. Самостійні чеські колонії є в Волинській, Київській, Катеринославській і Одеській губ. Національних чеських шкіл з чеською викладовою мовою всього на Україні 12. На початку 1925/26 шкільного року буде відкрито ще 10 чеських шкіл. Учителів для них виписують з Чехословаччини.

— В московських „Ізвестіях“ № 63 уміщено 5 телеграм під спільним заголовком „За революціонну законність на селі“, які дають матеріал для освітлення сучасного побуту на совітській Україні. 1. На Запоріжжі предсільради згвалтував жінку й сестру одного селянина, бив ув'язнених, а одного діда навіть забив рушницею до смерті, при тому, коли той умірав, цей пред. згвалтував його вагітну дочку. Крім того, наводяться ще й другі злочини, як рострати, роздача своїм коханкам громадського хліба в голодні роки і т. п. 2. В Троїцькому районі Одеської губ. „пропали“ зібрані селянами на будову школи і на закуп підручників гроші. Предсільради присвоїв собі полтавські збори „за дачу с.-г. податку“. Згадується і про скарги селян на поведінку комсомольців. 3. В Голті відкрите хабарництво і рострати серед місцевої міліції. Виявилось, що кожен уступаючий районний міліції діставав від свого наступника „відступного“, розмір якого залежав від „доходності“ району. 4. В Криворіжській округі на Катеринославщині

довелося притягти до відповідальності за уголовні злочини двох районних ісполкомів. 5. Волинський Губсуд приговорив до страти двох агентів губрозиску за вимагательство й хабарництво, але з огляду на молодість, розстріл замінено 10 літньою в'язницею.

Московська „Правда“ 21. III доповнює картину аналогичними відомостями з др. місцевостей. В Полтавській губ. притягаються до відповідальності Голова районного ісполкому, секретар райісполкому, два предсільради, начальники міліції і другі комісарські достойники. Злочини звичайні — присвоєння грошей, худоби і будівель, ночні збройні напади на громадян, піяцтво і т. п.

З Катеринослава повідомляють про арешт урядовців по землеустрою, всього 12 чоловік.

З Херсона повідомляють про арешт предсільради за те, що присвоїв гроши і незаконно арештовував та тероризував населення. Другий пред. Шаповалов з Миколаївської Округи за такі ж злочини приговорений на 3 роки в'язниці.

Західня Україна. Нам пишуть зі Львова: Політика Тугута, як і треба було сподіватися, не дає жадних позитивних наслідків. Становище населення тяжке, настрий громадянства пригнічений. Ще на Волині люди виявляють трохи більше рухливості, а у Львові всі німі, не можуть українці пристосуватися до нових обставин. Питання університетське особливо тяжке. Умови праці Українського Університету (таємного) не можливі. Не кажучи вже про відсутність приладів і т. д. треба зауважити, що напр. для Медичного факультету існують тільки 2 перші курси. Куди ж діватись далі? Не багато тих щастливих, що попали до Праги, або де-ніде за кордон. Люди, що вже перебули по кільки років у війську, щотратили роки на боротьбу за Університет, натурально потрібують якось докінчити свою науку. Не диво, що вже давно бойкот польських високих шкіл фактично зрушений, і кількість студентів в Українському Університеті зменшилася. Потреба в українському державному Університеті без огляду на яку-будь політичну ситуацію та орієнтацію ясна сама собою і до цього прийшли навіть де-які найбільш незамирені елементи. Українське населення (коло 7,500,000) платить досить податків польській державі, щоб отримати не один, а цілих два університети, один у Львові, другий хоч би і в Луцьку. Невже ж українці вже остільки бесилі, а їх депутати в Соймі польському остільки нікчемні, що й одного університету не здобудуть? І чи-ж польський уряд так-таки і не розуміє, як дорого колись доведеться Польщі заплатити за цю зневагу до найбільше нейтрального прояву нашого життя.

Сумно тепер живеться українцям у місті, а на селі ще сумніше. Польські власті, що відчули себе хоязями, не дають себе ані на хвилю забути. Навіть на роздорожжю в степу, на стовпі не знайдете ані одного свого напису, все польське. А по-де-куди розкидані поганенько збудовані хатки, які мають обшарпаний вже вигляд і зовсім не подібні до наших. Будівель коло них майже немає. Це хати „культуртрегерів“, мазурів, культура яких стоїть саме на багато нижче від наших селян. Коли дивишся на ці похилі халупки обвиті, ненавистю місцевого населення, то мимоволі думаєш собі: і як то вони всі тікатимуть колись звідти... Що встигнуть захопити з свого скарбу... Парцеляція — річ „обюодогостра“.

II.

УКРАЇНСЬКЕ ЖИТТЯ НА ЕМІГРАЦІЇ. ЛИСТИ З РУМУНІЇ.

I. Як живеться українській еміграції... Серед інших українських еміграційних осередків румунська українська еміграція займає виключне й особливе становище по умовах свого перебування й життя.

Вона ніколи не мала якої-будь матеріальної підтримки і цілий час мусіла

покладатися лише на свої сили, і своєю трудовою самодіяльністю забезпечувати своє існування.

Це не могло не відбитися як на самому життю еміграції, так і на напрямку її організаційної та національної праці, особливо за той період, коли надія на швидкий поворот на батьківщину все більше віддалялась, і коли доводилося рахуватися з фактом довгого перебування на чужині.

Разом з тим і самі умови життя в Румунії так само не могли не залишити впливу на характер та напрямок українського еміграційного життя. Румунія в період післявоєнний, досягнувши в найбільшій мірі свої національно-державні мрії, переживала пору великого національного підвищення з не менш інтенсивним рухом економічно-організаційної праці. Організувалися кожній рік десятками ріжні акції підприємства, банки, комерційні установи експорту-імпорту. Поруч з тим йшла репарація руїн війни, і весь цей рух вимагав великої кількості, як робітничих рук, так і взагалі утворював сприятливі умови для забезпечення працею найріжніших елементів української еміграції.

Коли ж додати до цього також ясно зазначену прихильність румунського громадянства до українців, а також відомі трудові переваги їх, то легко зrozуміти, що кожний український емігрант міг у таких умовах знайти собі заробіток, що забезпечував йому прожитковий мінімум з перспективою поліпшувати своє становище.

Тим більше це було сприятливим для української еміграції, що вона по своєму складу була в переважній частині трудовою. Так, по даних анкети Громадського Українського Комітету, переведеної в 1924 році, українська еміграція Румунії складалася з таких елементів:

селян-хліборобів	58·2%
робітників	12·9%
інтелігенції	28·9%

Таке становище продовжувалося до кінця 1924 р., коли в Румунії, майже єдиній країні, не тільки не було зовсім безробіття, а навпаки, цілий час була недостача робочих рук, яка поповнювалася їх імпортом з Німеччини, Чехословаччини, Австрії, то-що. Ця недостача відчувалася ще гостріше тому, що румунське селянство, отримавши землю по аграрній реформі, більше праці мало дома і не давало звичайного відходу до міста.

Наприкінці минулого року становище почало змінятися на інше. Під впливом ріжних причин і в Румунії означилась господарська криза, і навіть почалося безробіття. У наслідок цього уряд висунув політику систематичної і послідовної висилки за межі держави чужоземних робітничих елементів, в першу чергу німецького і мад'ярського походження.

Ця політика, яка, крім економічних підвалин, мала також і національні, не зачепила безпосередньо української еміграції. Українців нікого не висилали, але загальні економічні умови їх життя все-ж таки змінилися на гірші. Заробітків стало менше. Знайти їх стало трудніш і заробітня платня подекуди навіть почала зменшуватися в той час, як життя ставало все дорожчим і дорожчим. В минулі роки можна було досить добре прожити заробітком 1.500 лей на місяць, тепер вже не вистарчає й 2.000.

Між тим рівень заробітків української еміграції в минулому році тільки серед порівнюючи незначної її частини був вищий за зазначені норми, як це викагають дані вже загаданої анкети:

Заробляло:

до 15 тис. на рік	29·4%
15—20 " " "	20·9%
21—25 " " "	17·6%
25—30 " " "	19·0%
30—40 " " "	8·6%
40—50 " " "	2·7%
Більше 50 " " "	1·2%

Правда, в більшості відповідів анкети не приято під увагу помешкання, яке робітники-емігранти часто отримують натурою, але все-ж такі і при цій умові економічне становище більш як четвертої частини еміграції не можна визнати задовільняючим. З позитивних рис анкети можна зазначити тільки те, що безробіття серед еміграції нема, і кожний має працю.

Про характер праці свідчать такі відомості:

Працю інтелігентну мало	7·4%
" техничну	4·5%
" кваліф. робітників	26·5%
" хліборобську	6·9%
" загально-робітничу	55·4%

Коли порівняти наведені відомості з тими, що були подані про соціальний стан наших емігрантів на Україні, то побачимо, що більше половини інтелігентів примушено було перейти на становище кваліфікованих робітників, набувши якийсь новий фах, навчившись якомусь ремеслу. З одного боку, це відбувається під впливом того, що заробіток кваліфікованого робітника вищий, як на інтелігентній праці, а з другого, має значення також і те, що для інтелігентної праці треба знати румунську мову, про що наші емігранти досить мало дбали спочатку. І тільки останніми часами вони почали більше систематично вчитися мови того народу, серед якого їм судилося жити.

Здавалося б, при таких загальних умовах серед української еміграції в Румунії повинні б початися процеси політичного і морального розкладу, а також зростати прагнення до повороту додому, або еміграції до яких інших країн.

Про останні процеси Комітетська анкета дає таку відповідь:

Вертати додому хоче	4·9%
Їхати до інших країн	11·4%
залишатися в Румунії	83·7%

Цілком зрозуміло, що бажання повернати додому серед наших емігрантів і не могло поширитися, бо вони дуже добре знають від своїх людей, що майже кожного тижня приходять з України, яке лихо там їх зустріне. Зовсім інакше справа стояла б з еміграцією до інших країн, скажемо до Канади, Америки, Аргентини, Франції, і коли-б українська еміграція взагалі спромоглась на загальну організацію цього руху, то тоді б напевне серед наших емігрантів він мав значне поширення. А коли цього нема, то майже всі воліють не рухатися з місця і тут якось поліпшувати своє становище.

Що ж до процесів морального та політичного розкладу, то без них, як і у всякій еміграції, не обйтись. Але, порівнюючи, їх дуже мало, і загалом еміграція зберегла і національну і моральну здорову основу.

Вона не втратила ні віри в перемогу української справи, ні волі до дальшої боротьби.

В значній мірі це залежить від її самоорганізованості, яка переведена на дійсно громадських підвалинах і з приматом національного принципу над всіми останніми.

Але про це іншим разом.

Свій.

Букарешт, 5/III 1925.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В ПОЛЬЩІ.

Нам пишуть з Польщі: 8 січня спільними силами Укр. Ц. Комітету, Укр. Правн. Т-ва і Укр. Клубу було організовано святкування 200-ої річниці смерті гетьмана Павла Полуботка. В православному соборі на Празі було відправлено панаходу, перед якою протоієрей виголосив казання рос. мовою, але майже укр. патріотичного змісту. В помешканні клубу був концерт з участю українського хору і оркестру, а також два відчiti — проф. Заїкина й О. Х.

Саліковського. Заїкин наприкінці своєї промови згадав про діяльність Пилипа Орлика на еміграції і про Його заслуги, з якими можуть рівнятися тільки лише заслуги Головного Отамана Петлюри і Уряду УНР.

22 січня заходами УЦК-ту в помешканні клубу було організовано святкування 7-ої річниці проголошення самостійності Української Народної Республіки. Головував на Академії М. М. Ковальський. В числі гостей були поляки, грузини і українські посли в Соймі (Сен. Маркович, посли — Хруцький, Павло Васильчук, Козубський, Дмитріюк, Козицький, Назарук). З великим докладом виступив ген. Сальський, який детально пригадав заслуги української армії в боротьбі за незалежність. Реферуючи про діяльність уряду УНР в 1919 році, він коротко згадав про 1920 рік, а потім підкреслив невтомну і невпинну акцію Г. О. Петлюри і Уряду УНР на еміграції.

Після того, був доклад О. Саліковського про жертви визвольної боротьби, по закінчені якого хор виконав „Заповіт“. Після докладів виступали з привітаннями представники грузинів, Р. Р. С — ів (сенатор Сідлецький), зирянів. Після концерту почесні гості залишились на товариську вечерю. Всі присутні українські посли були запрошені на вечерю з А. М. Левицьким і членами українського центрального Комітету, ген. Сальським, М. М. Ковальським і Саліковським. За вечерю українськими послами провадилась розмова на політичні теми в надзвичайно щирих сердечних тонах. Відчувалось, що ми діти однієї матері, і що між нами завше можна віднайти спільну мову. Один з послів поінформував, що у них у фракції сей день святкували з ранку при чому було три промови Хруцького, Підгірського і Павла Васильчука, „які ріжились по своєму змісту від промови Сальського лише деталями і відтінками“. Однака тактика наша і української фракції остілько протилежні на сьогодня, що це знайомство може мати лише персональний характер.

На 25 січня було призначено святкування річниці в „Українській Станиці“ в Калішу. З ранку було відправлено службу Божу з молебном в таборовій церкві в мові українській. Многоліття було виголошено „За Голову Держави Нашої і за Пресвітлий Уряд“. Увечері була урочиста вистава з хором і оркестром. Перед концертом А. М. Левицький виголосив перед тисячною авдиторією і в присутності місцевої польської влади урочисту промову такого змісту: (приблизно): „Шановне вояцтво. З доручення п. Головного Отамана я приїхав до Вас, щоб вітати з великим святом проголошення самостійності У. Н. Р-ки. З радістю і сумом я виконую це завдання. З радістю, бо бачу, що кадри нашої армії міцно тримаються і чекають відновлення боротьби, — з сумом великим, бо маю високу честь вітати тут вас на чужині, а не там, куди лінне наша мрія, не на нашій славній Україні, для якої б'ється наше серце, не в нашій золотоверхій столиці, де чекають нас наші змучені браття. Вітаю Вас не яко громадян українських, а яко старшин і козаків армії У. Н. Р. — надії України, надії нашої, перед якою й зараз тремтить московський ворог.

„В сей день перед очима нашими проходять ті незміrnі заслуги та велика самопосвята, з якою наша армія боролася за незалежність України і за добробут шілої Європи. Історія ніколи не забуде великих змагань Корпусу Січових Стрільців, походу славних полків Запоріжського Корпусу до Київа, не забуде титаничної боротьби 3-ої залізної Дивізії на південному фронти. Золотими літерами на сторінки історії визвольної боротьби буде занесено незабутній зимовий похід в запілля ворога. Невмирещу славу здобула собі б-та стрілецька Дивізія, коли в складі братньої польської армії боронила спільній фронт під Замостям. Вічну подяку від нації заслужила вся наша армія, коли в кінці 20 року, власними силами без жадної допомоги продовжувала нерівну боротьбу проти ворога. Під натиском переможного ворога ми залишили рідну землю, хоч Ваша боротьба врятувала невдячну Європу від большевицької руїни.

„Разом з політичною еміграцією українською уряд У.Н.Р. пам'ятає про заслуги армії, і в цей великий день національного свята схиляється перед самопосвятою нашого вояцтва. Уряд розуміє, що коли-б не було міцної національної патріотичної армії, не було б цього свята, не було б проголошення самостійності, не було б твердої віри в майбутнє, віри в остаточну перемогу.

„Скоро настане довго жданий час активної боротьби, — і прошу пам'ятати, що ми не припинемо наших визвольних змагань доти, доки на Україні панує московський ворог, чи большевицького, чи демократичного, чи монархичного гатунку. Головний Отаман наказав мені передати Рам, що він вірить в міць і в твердість своєї армії, що він складе зброю лише перед вільною нацією українською в незалежній Українській Державі.

„Настане час, повернути до рідної Станиці розсіяні по світу лицарі і на своїх смітих кровію прапорах понесуть волю для вільної наші... Слава Україні. Слава лицарській армії. Слава першому організаторові й Верховному Вождеві армії У.Н.Р. Головному Отаманові Симонові Петлюрі”.

Всі встали з місць і кілька хвилин виголошували славу своєму Вождеві, потім гімн, потім довга інформаційна промова ген. Сальського про діяльність нашого Державного Центру.

Ця промова була закінчена овашіями на честь уряду У.Н.Р., в особах присутніх міністрів.

Після вистави й концерта була товариська вечеरя приїжжих міністрів з командним складом і представниками місцевих громадських організацій. На другий день з командним складом була довірочна нарада.

Мешкає в Станиці 700 душ. Окрім від станиці в м. Каліші „Інвалідська хата”, де мешкає коло 70 інвалідів. Будинок, варстati, господарство інвалідської хати справляють як найліпше враження.

УКРАЇНСЬКА СПРАВА В БОЛГАРІЇ.

(Від нашого кореспондента.)

Всього в Болгарії перебуває українців-емігрантів не менше 1000 люда, але вони розпорощені по цілій території країни, по малих селах та вкраплені в т. зв. контингенти ген. Врангеля. Ті, що перебувають в глухих кутках, одірвались од національного ядра, а ті, що живуть в контингентах, мусять наподобляти росіян; це найбільше байдужа до національних справ маса. Свідомих, чи краще — активно-свідомих можна нарахувати біля 200. Це ті, що живуть у Софії, та ті, що листуються з провинією з софійцями. Єдинання між цілою українською еміграцією довго не налажувалося через ріжнобарвність політичних течій, між тим, еміграція була остільки слабкою, що роздроблюватися її ніяк не випадало. Отже після довгих зусиль вдалося її нарешті об'єднати (не формально, а фактично) на культурно-національному ґрунті. Громада улаштовувала концерти та святочні академії з нагоди 200 ліття смерті Павла Полуботка, в роковини незалежності України, в роковини смерті М. Драгоманова. При Громаді утворився також чудовий хор 50 чоловік, що мав великий успіх та робив глибоке і чаруюче враження на публіку, особливо на болгар.

З Болгарських культурних установ українці мають тепер найкращі звязки з „Товариством славянської молоді“ (Младежно славянско Дружество), що на чолі Його стоїть п. Стефчев. Це „дружство“ улаштовує регулярно засідання з викладами на славянські теми. Були реферати поляків, болгар, росіян. За ними Д-во попрохало дати реферат про Україну, і 1 березня М. Мандрикою було прочитано по болгарському доклад про українську літературу. Авдиторія була повна, і доклад заслухано з надзвичайною увагою. Варто підкреслити неприємний інцидент, що дав дуже приємні наслідки. При обміні думками після реферату, росіянин п. Таубе зауважив, що мовляв, „Слово о полку Ігоревім“ ніяких українських рис не має, а Т. Шевченко генієм не може бути названий; що ж, мовляв, до решти письменників, то великого списка імен не важко зробити, але, ми, мовляв, їх не відаем. Це, як бачимо, мало тактовне зауваження зробило гнітюче враження на всіх. Після цього взяв слово болгарський поет п. Дімітров і схвилюваний, нервовий став дякувати українцям, що в них принижена і скривдженна по війні Болгарія знаходить братів і друзів; дякував, що рефератом дано Болгарам змогу після трьох літ мовчанки знову почути українців і на цей раз пізнати, яку велику і гарну вони мають літературу; прохав референта надалі говорити

по українськи бо, мовляв, болгаре вже відчули ознаки поваги до них у формі викладу по болгарськи (росіяне завжди читають по російськи), але вони хотять чути й розуміти українське слово. Промова Дімітрова була підхоплена бурею оплесків, що довго не вгавали. Після нього взяв слово професор Ів. Шишманов, відомий, учений і заслужений друг України. З великим захопленням він говорив про надзвичайну майбутність України, про її велике значіння для маленької Болгарії, про велику цінність української літератури. „Двадцять чотирі роки, — він казав, — я веду наукову працю на полі літератури, і весь цей час стежу за розвитком літератури українського народу, як і за самим Його розвитком. І я бачив, які тяжкі перешкоди переміг цей народ, закований в тяжкі пута азійським російським деспотизмом у своєму культурному поступі. Тепер цей народ в 40 мілійонів піднявся до буйного культурного розвитку. Слід цього не бачать. Знайте: Україна „fara da se!“ Далі він перейшов до Шевченка. Звернувшись до п. Таубе, професор Шишманов порадив Йому прочитати хоч Шевченка. Він зауважив, що Шевченко відомий культурному світові, яко національний гений українського народу і яко геніальний поет взагалі. Але єсть ще Шевченко і невідомий, бо не досліджений. „Хоч ми і знаємо Шевченка яко генія, але ми Його мало знаємо, — сказав п. Шишманов, — ми Його ще не дослідили. Його величезна слава ще в майбутньому. Ми, болгари, Його зовсім не знаємо, і ви, росіяне, обернувся п. Шишманов в бік російської публіки, — Його теж не знаєте.“ Довга, захоплена і змістова промова проф. Шишманова зробила колosalне враження. Оплески цілої авдиторії не замовкали. Після професора Шишманова взяв слово поляк п. Гофман. Висловивши своє здивовання з приводу виступу п. Таубе, він далі говорив про велике майбутнє українського народу, про значіння Його культури, про спільність інтересів з ним Його славянських сусідів. „Я поляк, — сказав п. Гофман, — але мушу тут зауважити, що політика нашого уряду проти українців у межах Польщі, недобра, помилкова.“ Він звернув увагу на питання українського Університету в Польщі, висловив надію, що польський народ зрозуміє зло, яке чинить братньому народу і собі ж самому, і закликав усіх славян до братерського порозуміння.

Після п. Гофмана виступив чех п. Куберлек, що з надзвичайним захопленням говорив про Україну, як про Елладу славянства, дякував за реферата та декламацію (вірші декламував до реферата п. Іван Орлів), яка дала змогу авдиторії почути „шю солодку ніжну мову“.

Засідання закінчилося захопленими оваціями українцям, сердечним братанням між ними і присутніми і люде ще довго не розходилися після офіційного замкнення засідання.

Цікаво, що на другий день, навіть росіяне говорили про засідання з прихильністю. Намічено ряд інших рефератів у цьому Товаристві (наприклад, про українське мистецтво, про укр. пісню).

В молоде славянське товариство входить до 20 українців. Н. Н.

З ЖИТТЯ НАШОЇ ЕМІГРАЦІЇ У ФРАНЦІЇ

В Парижі і взагалі у Франції кількість українців до 1924—25 років була дуже невелика. Ще в кінці війни утворилася було в Парижі українська громада під головуванням Савченка і навіть виступала з ріжними деклараціями політичного змісту та видала невелику брошюру на французькій мові про Україну. Але з приїздом численної української Делегації на Мирову Конференцію в 1919 року — значіння цієї громади було втрачено і вже ніколи не піднімалося, хоч громада все ж спромоглася ще на кілька вечірок і, один час, на літографовані бюллетені. Центром українського життя на якийсь час стала Делегація. Але з часом уряд У.Н.Р. її скоротив, значна частина членів вийшла з її складу і залишалася довший час без діла у Франції. Париж став центром, де всяки українські авантюристи творили свої „комітети“. Досить згадати сумної пам'яті „Національний комітет“ Маркотуна та „Дієвий комітет“ Галіпа... Там же довший час вели своє господарювання і наші кооператори...

Всі ці елементи або не уявляли в себе нічого серйозного, або ж просто

вели зрадницьку, руйнуючу роботу (Моркотун, Галіп), заважаючи чим тільки можна патріотичній роботі української делегації, на чолі з пакійним Сидоренком і потім Тишкевичем, та Місією У.Н.Р., що в свій черед заступили Делегацію на чолі з О. Шульгиним.

Але вже в 1923 року і особливо в 1924 кількість українських громадян і то де більше старого військового патріотичного гатунку все більше зосереджується у Франції, шукаючи собі заробітку.

Кількість українців у Франції вже далеко перейшла за 1000 чоловік. В ріжних місцинах Франції і у самому Парижі утворилися нові українські громади. Серед них на початку цього року виникла думка про скликання емігрантського з'їзду у Франції. Такий з'їзд дійсно відбувся в Січні місяці і утворив „Союз українських емігрантських організацій у Франції“. Витяги з статуту цього союзу цілком ясно показують його характер і завдання.

Так § 3 говорить: „Метою Союзу є об'єднання всіх існуючих на терені Франції — українських емігрантських — громадських та професійних організацій на ґрунті Самостійності Держави Української та Соборності Земель ІІ“.

А § 4 говорить: „Завданнями Союзу є:

1. Користуватися гостинністю Франції, на теренах якої члени Союзу перевібають, для ознайомлення французького громадянства та чинників Франції з культурою, історією, національною ідеєю та стремліннями українського народу, а з другого боку для ознайомлення членів Союзу з культурою, мовою, історією Франції.

2. Захист юридично-правних інтересів членів Союзу, яко політичної еміграції, що повинна мати право азилу.

3. Задоволення національних, культурних, релігійних та медичних потреб української еміграції у Франції.

4. Матеріальна опіка і оборона економічних інтересів членів Союзу.

5. Оборона національної ідеї за кордоном“.

За останні місяці Генеральна рада союзу (в складі п. п. Шуміцького, Ковальського та інших) приступила до виконання своїх завдань, йдучи в цілковитому контакті з нашою місією, заступленою нині п. Гаяльфре.

22 січня відбулося в Парижі свято незалежності України. З промовами виступали генерал Капустянський, В. Прокопович, п. Токаржевський-Каращевич та інші. 31/І відбулася також академія в пам'ять тих, що полягли під Крутами. В березні відбувся Шевченківський вечір при переповненій французькою публікою залі.

Загальну увагу звернув також на себе виклад п. Токаржевского-Каращевича в товаристві France-Orient про Україну. Головував бувши депутат Льонай. Серед присутніх було багато представників французького громадянства серед них старий друг України депутат Гайар-Бансель, Фернанд Мазад, один з ліпших поетів Франції і теж гарячий прихильник України, генерал Рішар, був командуючий французькими військами в Греції п. Біоле, що відомий всім Парижським Українцям своєю чулістю і сердечністю. Були присутніми представники кавказьких республік, серед них голова Азейбержанської делегації п. Топчібашев і посол Грузії п. Чхенкелі. Звичайно було багато українців на чолі з В. Прокоповичем. Французи з увагою слухали виклад і кілька разів переривали промову оплесками. Голова зборів виголосив коротку промову зазначивши свої сімпатії до України і до її Головного Отамана С. Петлюри.

Між Парижем і місцевими громадами, що зосереджені в різних промислових центрах Франції, де працюють наші люди, існує постійний контакт. Як в Парижі так і на провінції читаються лекції на ріжні теми по українознавству (В. К. Прокопович та другі).

Генеральна Рада Союзу випустила вже два свої бюллетені на українській мові, подаючи вістки не тільки про життя французької еміграції, але й про загально українські справи.

У ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ.

Святкування ювілею Т. Г. Масарика. 7 березня ц. р. Чехословаччина, як і весь культурний, демократичний світ, урочисто святкували 75-ліття народження славного Президента Республіки Т. Г. Масарика. В цей день відбувся на Білій Горі великий парад військам у присутності самого ювілянта, всіх вищих урядових чинників Республіки, дипломатичного корпусу і численних гостей, серед яких були запрошені й представники української колонії.

Вся Прага була уквітчана прапорами, на вулицях проходили численні процесії різних організацій, які ходили „на Град“ вітати Президента. В ці дні українська еміграція теж відбула цілу низку урочистих академій і засідань на честь ювілянта. Одним з перших відбулося засідання історично-філологичного товариства, на якому були відчитані доклади професорів О. Шульгина і Д. Антоновича, присвячені діяльності Президента. Далі, 5. III відбулася урочиста академія українського університету, в присутності представників Ч. С. уряду, всієї української і чеської професури, великої кількості студентства і сторонньої публіки. Після коротких промов п. Ректора і представника студентства виступив з дуже добрим рефератом про Т. Г. Масарика, як філософа, проф. Мірчук. Були відспівані гімни. Педагогичний Інститут теж улаштував Академію, на якій, після слова директора проф. Білецького, довший доклад про Місарика і студентство прочитав голова студентської громади Інституту П. Тенянко, а далі виступав з докладом проф. Ярема. Подебрадська Академія виставила референтом Доц Бочковського, який виголосив на чеській мові цікавий доклад про ювілянта, потім з великою промовою виступив проф. Старосольський. Громадський Комітет разом з Соціологичним Інститутом також улаштував Академію з промовами п. п. Григор'єва, Шаповалова і проф. Яреми. На кінці подаємо кінцевий уступ з реферату проф. Мірчука, що скопив дуже влучно основні ідеї Масарика, підкреслюючи важливість релігійного моменту в його філософії, моральний характер філософії Масарика.

„Вага й значення цієї філософії лежить в першу чергу в особі самого її автора та дальше в безпосередньому відношенню її до конкретного життя та Його потреб. Саме ці моменти роблять з Масарика філософа наскрізь славянського. В західно-европейській, а головно в німецькій філософії зустрічається часто з явищем, що між життям автора та Його наукою немає безпосереднього зв'язку. В славянському світі бачимо навпаки, що філософія з життям дуже тісно звязана. Приклад для цього — український філософ Сковорода; Його філософія — це Його життя, це він сам. Те саме бачимо *mutatis mutandis* і у Масарика, Його філософія, це Його життя, це він сам.“

„Роля, яку Масарик мав відограти для Чехів, говорив проф. Мірчук, вже покінчена; але не покінчена Його роль для інших славянських народів, що хоч поневолені бажають собі і можуть при допомозі Його ідей дійти до тієї шілі, до якої дійшов чеський народ під Його проводом. Головно українці мусять прияти цю програму Масарика, яка не стратила нічого на своїй актуальності, бо загальне положення матеріальне й духове українського народу не інше, як було положення чехів в моменті виступу Масарика.“

З життя українського студентства в Празі. Вже пройшло два роки як від колись єдиної Укр. Акад. Громади в Празі відділилася громада студентів Наддніпряніїв, а за ними й другі „ідеологічні“ громади меншої кількості і меншого значення. Але минув вже й період розцвіту цих громад; життя їх постало завмірає.

Після бурхливих подій серед студентства в кінці 1922 року наступила тиша, — життя війшло в свої береги.

Правда ще по інерції продовжувалися ріжні непорозуміння, але завжди знаходили компромісовий вихід, який майже завжди всіх задовольняв. Де-який дисонанс вносився „зміновіховцями“ та їх присними, але ці виступи, як і, взагалі, виступи з „наказу“ без свого внутрішнього змісту, приймали часом жалюгідний вигляд.

За останні два роки на тлі життя українського студентства вириняло кілька

неприємних справ, звязаних з господарюванням пп. Золотаренків, Мельників то-що в „Студентській Помочі”, що не ліквідовані й зараз.

Взагалі ж треба визнати правду, що життя еміграційного студентства майже у всіх галузях виявляється слабко.

Навіть у фахових секціях, які безпосередньо звязані зі студіями, і там не помітно жадного руху. Прикладом цьому можуть служити хоч би ті репресівні заходи, які вживаються управами деяких секцій для того, щоб збільшити активність своїх членів навіть у своєму фаховому житті і примусити членів одвідувати секційні збори.

Що ж до складу самих управ, то теж або завдяки абсентейзму, або взагалі, незацікавленню до осіб, які обираються, трапляються часом такі дивні речі, що на чоло управи, як це було в одній з найбільших секцій і яка до речі зовсім не комуністично настроєна, обрано комуніста, який протягом цілої години на святі ІІІ Інтернаціоналу співав дифірамби Москві. На жаль всі ідеологічні і фахові угруповання, в звязку з закінченням студій та необхідністю подумати про своє „завтра” — не задовольняють потреб студентства, і тому воно заздалегідь шукає шляхів для забезпечення себе в майбутньому. Основних течій дві: *a)* поворот до краю — для кого він можливий і *b)* знайти можливість поліпшити своє життя на чужині для тих, кому повороту на батьківщину немає.

Але про це іншим разом.

П. П.

Українська радикально-демократична (С. Ф.) партія. С. Ф. партія нату-рально не могла виявляти себе за часи більшевиків на Україні. Її діяльність могла розвинутися тільки за кордоном. Дійсно ще в червні 1920 року відбулася конференція членів Центрального Комітету партії, більша частина яких опинилася за кордоном. На цій конференції (повідомлення про ухвали її були в свій час надруковані в журналі „Воля” та в інших органах) було обрано закордонне Бюро, що продовжує свою діяльність і нині.

Крім того, в Чехословаччині, де зібралося чимало членів Партиї, утворено було активну групу, що розвинула ширшу ідеологічну роботу. Цією групою було переглянуто стару програму Партиї С-Ф. та складено платформу Партиї, яку працька група хоче проводити в загально-партийне життя. Ця платформа на початку 1924 р. була надрукована (на правах рукопису). Тоді ж група за згодою закордонного бюро ухвалила: „повернутися до давньої незабутньої традиційної назви — Українська радикально-демократична партія, уживаючи поруч з нею, до скликання партійного Конгресу, стару назву (С-Ф.)”.

Це рішення повстало в звязку з непорозуміннями, які викликала назва С-Ф. особливо серед чужинців, що не знали історії партії і не розуміли, що вже з давніших часів слово „федерація” розумілося Партиєю в значенню внутрішньому українському (організація самої України на федераційних основах), а не в зовнішньому, бо ще в 1918 році партія твердо стала на ґрунт української незалежності і державної суверенності.

Члени групи не раз виступали протягом останніх двох років перед ширшими колами громадянства з лекціями і рефератами. Крім того, в тісніших колах групи в 1924—25 роках відчитано було десятки рефератів, які гаряче дебатувалися в товариських колах. Серед цих рефератів зазначимо реферат М. А. Славінського: „Українська державність в І історичному розвитку”; А. І. Яковлів: „Переяславський трактат і відношення з Московщиною”; О. Я. Шульгин: „Елементи державності на Україні в 1917 році”; К. В. Лоський: „Проекти конституції України”; О. І. Лотоцький: „Конституція ССРР та Україна”; К. А. Мацієвич: „Українська еміграція в Румунії”.

Намічається на далі низка докладів, які ставлять завданням зрозуміння сучасного стану річей на Україні та в Європі і вироблення принципових основ і конкретних форм майбутнього державного ладу на Україні.

З життя Укр. соц.-демократичної партії за кордоном. Нам пишуть: Тієї кризи, яку переживають всі С.-Д партії по всіх країнах, натурально не минули й укр. С.-Д. Тяга до більшевизму і комунізму певних крайніх елементів внесла

ріжні труднощі в житті партії, які кінчалися одходом певних груп, або й виключенням деяких членів. Партія має свою закордонну делегацію, яка ставить своєю метою інформувати соціалістичні партії світа про відносини на Україні. До того У. С. Д. Р. П. єдинокою українською соц. партією, що входить до II інтернаціоналу, і через цю свою участь має ширшу можливість виконувати свої інформаційні завдання. Не дивуючись на постійні перешкоди з боку росіян, У. С. Д. Р. П. на засіданні виконавчого Комітету Соц. Інтернаціоналу у Відні (червень 1924 р.) ухвалено збільшити число голосів України до 3 і на підставі цього У. С. Д. Р. П. дано місце з рішаючим голосом в екзекутиві Інтернаціоналу.

Крім того У. С. Д. випустили за кордоном кілька своїх видань на німецькій мові про голод на Україні та про боротьбу з большевицькою навалою (брошура І. Мазепи та П. Феденка).

В Подебрадах місцева організація У. С. Д. Р. П. з весни 1924 р. організувала "курси наукового соціалізму", де вже прочитані такі курси: п. Бочковський "Національні проблеми і соціалізм", п. Старосольський "Держава й демократія", п. Чижевський Д. "Філософія соціалізму", п. Гольдельман "Економічне навчання Маркса", п. Мартос "Земельні справи".

Український Громадський Видавничий Фонд. У. Г. В. Ф. досі існував як пів-самостійна організація, що статутарно звязана була з Українським Громадським Комітетом.

Але на останніх зборах Видавничої Ради ухвалено цілком однілітися від Громадського Комітету і виробити свій самостійний статут. Одночасно ведуться переговори з Українськими Вищими Школами в справі приєднання їх до фонду і виробляються умови, які б забезпечували Університету, Академії та Інституту видання їх наукових праць і підручників. На зборах обрано також нову управу фонду, при чому одноголосно переобрano на голову Є. Вирового.

Фонд видав вже чотирнадцять книжок, серед них проф. Ф. Щербіни — Історія статистики й статистичних установ; С. Риндика — Міцність матеріалів; проф. О. Шульгина — Нариси з нової історії (до ХУІІІ століття); С. Русової — Теорія і практика дошкільного виховання; проф. Д. Антоновича — Триста років українського театру; Д-ра Яреми — Провідні ідеї філософії Т. Г. Масарика, та ін.

Український громадський комітет. Починаючи з осени минулого року, коли допомогу від Міністерства Закордонних справ Українському Громадському Комітетові будо зменшено, діяльність У. Г. К. все далі скорочувалася. З 1 квітня субвенцію від Міністерства для Українського Громадського Комітету припинено зовсім; співробітники звільняються і тимчасово функціонують в скороченому вигляді тільки ті відділи, діяльність яких необхідна для закінчення справ. Хоч офіційно У. Г. К., як організація не ліквідується остаточно, але властиво певних виглядів на дальнє його функціонування не має. Деякі установи У. Г. К. перебираються, можливо, в інші державні установи.

Громада кубанців в Ч. С. Р. Громада кубанців в Ч. С. Р. виявляє велику активність. Хто знає відносини на Кубані і саме те, що українцями кубанці були більше стихійно, ніж свідомо, той добре оцінить ту працю, яка переводиться в Ч. С. Р. В останні часи кубанці організовували для своїх членів (та й для всіх хто бажає) виклади по українознавству. Досі відчитали лекції С. Смаль-Стоцький (про Шевченка), Колесса (про мову), Більнов — (Історія України після Богдана Хмельницького), Антонович (українське мистецтво), О. Шульгин (як ми прийшли до самостійності), та інш.

Лекції ці кубанці сподіваються також видати друком.

Музей визвольної боротьби України. В Празі виникла ініціатива утворити Музей, який би збирав всі рукописні і друковані матеріали, малюнки — все, що тичиться нашої визвольної боротьби. Цей матеріал здебільшого знаходиться

і то в великій кількості по приватних руках, а значить не забезпечений від знищення, втрати при переїздах цих осіб, то-шо.

Через це, робиться зразу милою і сама ініціатива музею. Статут останнього вже затвержений, і група професорів українського університету, вже розпочала організацію самого товариства і має незабаром скликати установчі збори.

Віче „Союзу народів Сходу Європи“. 17 березня відбулося віче, уряджене студентським „Союзом народів Сходу Європи“.

З докладом виступив М. А. Славінський, який досяконально з'ясував становище недержавних націй в Російській імперії, пробудження цих народів в часи революції 1917 року та їх сучасний стан під окупацією червоної Москви.

Загальну увагу звернув тон цілковитого об'єктивізму докладчика, його безсторонність як до другів так і до ворогів. П. Славінський закінчив промову словами, що майбутнє не уявляється йому спокійним. На жаль настрої і змагання росіян такі, що без кріавової оборони своїх земель з боку народів, що входили до складу Російської імперії не обійтися, але й оратор висловлює своє побажання, щоб росіяне одмовились від свого імперіалізму і перейшли до мирного співжиття з сусіднimi ім народами.

Далі виступали промовці від Вірмен, Білорусів, Грузинів (п. Айоло), Горців. З українців виступав також проф. О. Шульгин; п. Шаповал, що оголошений був на афішах не з'явився. Многолюдне віче перейшло дуже жваво. Висловлювалася всіми промовцями думка про спільність інтересів всіх тих народів Сходу Європи, що виділилися в 1917-18 роках з бувшої Російської імперії.

Що таке „Петлюровщина“. На таку тему на Великодні свата улаштовано було діспут в „Укр. Хаті“. З рефератами виступили п. Григор'єв та ген. Петрів, які ставилися критично, хоч і стримано до „Петлюровщини“. Далі опонентами виступили проф. О. Лотоцький і п. Т. Олесюк які яскраво змалювали значення і заслуги державного центру У. Н. Р. і його проводарів. Авдіторія гаряче підтримувала останніх промовців, перериваючи дуже змістовну промову проф. Лотоцького гучними оплесками.

III.

З ЖИТТЯ НАШИХ ВИСОКИХ ШКОЛ І НАУКОВИХ УСТАНОВ.

Український Університет у Празі. 5 березня Сенат Університету улаштував святочну Академію з приводу ювілею п. Президента Ч. С. Р. професора, Д-ра Масарика, на якій присутнім гостям, професорам та студентам, були предложені: вступне слово Ректора Університету, проф. Щербини про проф. Масарика, як державного діяча; слово представника академичної молоді про ідеали проф. Масарика; реферат проф. Мірчука про „Провідні ідеї та характер філософії проф. Масарика“. Студентський хор виконав національний гімн: чеськословацький та український. Крім того, Університет видав спеціальний ювілейний збірник, присвячений п. Президентові братньої нам Чехословацької Республіки. — В початку лютого в Університеті відбулася промоція на Д-ра прав українського Університету п. п. Гаймановського О. та Ружицького Євг. В початку березня відбулися габілітаційний колоквіум та пробна лекція лектора Університету Ф. Слюсаренка на доцента У-ту по катедрі давньої історії. В тому ж місяці п. М. Залізняк склав рігорози по історії та філософії на доктора філософії українського Університету. Правничий факультет іменував п. Мандрику професорським стипендієтом при катедрі міжнародного права.

Український Педагогичний Інститут в Празі. До 1925 року Інститут знаходився в стані залежності і то досить тісної від Громадського Комітету. Нині за згодою останнього і згідно з бажанням Чеськословацького Міністерства закорд. справ Інститут виділився в цілком самостійну установу, що безперечно сприятиме його дальшому розвитку. Інститут має зараз два курси. Серед Інст. кол виникла думка, що конче необхідно розширити курс з трьохрічного на чотирьохрічний. Не кажучи вже про те, що студенти дуже переобряті практикою, у них дійсно зовсім не зостанеться часу для більше спеціальної роботи семинарського типу і для оброблення писаних праць. Робота в Інституті ведеться інтенсивно як з боку студентів так і професури. Серед останньої відчитуються цікаві доклади (проф. Ярема) на педагогичні теми.

Українське Історично-Філологичне Товариство в Празі. Незабаром (а саме 30 травня) минає два роки існування в Празі Українського Історично-Філологичного Товариства. За цей час воно жваво працювало в належній йому галузі. Дійсними членами його являються лише ті особи, що мають вже друковані наукові праці, членами-співробітниками — ті, що так чи інакше виявили себе в науково-літературній області. Тому зрозуміло, що склад його невеликий — всього 31 дійсних членів і 3 члени-співробітники. Регулярно що-тижня, за винятком літніх вакацій. Різдвяних та Великодніх Свят по вівторках у помешканні *Carolinum*, о 4-ій годині після обіду відбуваються прилюдні засідання товариства. Звичайно читається по одному докладу, рідко по два. У дискусіях, часом дуже жвавих, беруть активну участь не тільки члени т-ва, а й гости. Дискусій не буває лише тоді, коли засідання носить виключно-ювілейний характер.

За перший рік свого існування т-во впорядкувало 18 прилюдних засідань, під час яких прочитано 24 доклади. На протязі другого (ще не повного) року вже одбулося 23 засідання з 27 докладами. Вважаючи на наукову вартість прочитаних докладів, т-во вирішило публікувати ці доклади й заснувало свій орган „Праці Українського історично-філологичного товариства в Празі“. Перший том цих „Праць“ вже закінчується друком і незабаром вийде, а тим часом підготовлено до друку й том другий.

Щоб виразніше показати характер діяльності т-ва, наводимо заголовки тих докладів, що було заслухано в лютому та березні 1925 р. За ці два місяці відбулося 9 засідань, а виголошено такі доклади (дійсних членів): 1. Проф. В. Щербаківський — „Скельний рельєф в Буші над Дністром“, 2. П. В. Феденко — „До психології діячів Руїни“, 3. проф. Л. Білецький — „Соціологічний метод в науковій українській літературі“, 4. Проф. В. Біднов — „Січовий архимандрит Володимир Сокальський в народній пам'яті й освітленні історичних документів“, 5. Проф. О. Я. Шульгин — „Професор Т. Г. Масарик в Київі“, 6. Проф. Д. Антонович — „Т. Г. Масарик в українській літературі“. Останні два доклади виголошено 3 березня, коли т-во впоряжало своє засідання на честь славного Президента Чеськословацької Республіки з нагоди 75-х роковин його народження. 7. Проф. Л. Білецький — „До історії тексту поеми Шевченка „Чернича Мар'яна“, 8. Проф. Д. Антонович — „Невідомий портрет роботи Шевченка“, 9. Д-р. Л. Чикаленко — „До походження геометричного орнаменту в неоліті“, 10. Проф. Д. Чижевський — „З завдань історії української філософії“, 11. Проф. Шелухін — „Уваги на Пропамятне письмо Наукового Т-ва імені Шевченка в справі назви „Україна“.

Дбаючи про інтереси української науки та взагалі культури, Українське Історично-Філологичне Товариство в Празі визнало необхідним утворити український академичний Комітет, який би одстоював інтереси нашої культури перед міжнародним академичним Комітетом Ліги Націй. Український академичний комітет при Історично-філологичному товаристві об'єднує в собі представників Високих Українських Шкіл та науково-культурно-освітніх українських організацій. Він недавно зорганізувався і приступив вже до праці.

Правниче Товариство. На протязі зимового семестру Правниче Т-во під головуванням проф. Р. Лашенка провадило досить жваву наукову діяльність

у царині юридичних та суспільних наук. На зборах Т-ва були зачитані слідуючі реферати: Проф. Р. Лашенка — „Заведення у володіння нерухомістю по Литовсько-українському праву”, п. Пирхавка — „Дефініція революції”; Д-р. Клунний — „Про національні меншості” (з картограмою), та — „Про останні збори Ліги Націй”; проф. Мірчук — „Денаціоналізуючі впливи переселення та еміграції”; п. Сулятинський — „Риси правного життя на Кубані від початку революції до окупації большевиками”. 14 березня Правниче Т-во урядило урочисті збори на честь ювілею п. Президента Ч. С. Р. Проф. Д-ра Масарика, на яких вступне слово сказав голова Т-ва проф. Лашенко та були зачитані реферати: проф. Старосольський — „Провідні і політичні думки проф. Масарика” та проф. Лозинський — „Діяльність професора Масарика за кордоном під час визвольної боротьби Чеського народу”.

Реферати, зачитані на звичайних зборах Т-ва викликали дуже жваву та шкаву дискусію. На жаль, збори Т-ва призначаються, звичайно на неділю рано — час дуже не відповідний як для членів Т-ва, так і для гостей; було б бажано, щоб Рада Товариства вибрала на будуче якийсь більш зручний для всіх день.

Український Академичний Комітет. Як вже зазначено в нашему повідомленню про діяльність Історично-філологичного Товариства в Празі по ініціативі цього Товариства склався Комітет, до якого увійшли майже всі інші наукові установи. Тимчасово Комітет існує при Історично-філологичному Товаристві, на підставі Його статуту, але Його діяльність і завдання мають остільки широкий характер, що Комітет мусить перетворитись в цілком самостійну установу. Комітет має на меті в першу чергу утворити осередок для поширення знань українських учених з закордонними ученими та установами шляхом участі в міжнародних конгресах та вміщення у відповідних виданнях звідомлень про розвиток української науки. Далі він має на меті стати посередником між українськими науковими установами і міжнародною комісією інтелектуальної праці, утвореною Лігою Націй. Комітет також прагне стати осередком для організації за кордоном українських наукових сил і через знання з міжнародними чинниками сприяти утворенню нових наукових установ; дбати про підтримування існуючих і піклуватися про допомогу українським науковим силам у виконанню їх наукових планів; дбати про національні наукові а'їзи, а також про наукову видавничу справу.

Комітет абсолютно виключає з поля своєї діяльності які-будь політичні справи і творить організацію цілком академичну, аполітичну.

Управа Комітету працює над закінченням справ організаційних, а також розроблює плани конкретної діяльності Комітету. В першу чергу розробляється ширший меморіал про сучасне становище української науки для передачі Його відповідній комісії при Лізі Націй.

IV.

СВІТОВІ ПОДІЇ.

ЛІСТ З НЮ-ЙОРКУ.

Останні вибори Презідента Сполучених Штатів, що відбулися в листопаді 1924-го року, виявили велику перемогу республіканської партії над демократами. Так звана третя партія, „прогресивна”, що в ній тимчасово об'єдналися навколо кандидатури Лія-Фоллета радикальні й соціалістичні елементи, дісталі дуже малу кількість голосів, навіть в порівненню з демократами.

Ясно, що республіканська партія буде панувати в політичному життю Сполучених Штатів на протязі чотирьох років, до нових виборів. Шо ж до демократичної партії, то вона буде грati ролю „опозиції конгреса”.

Історія Сполучених Штатів дає богато прикладів впливу меншості конгресу на його більшість у внутрішніх справах держави. Але в міжнародній політиці уряду вплив опозиції ніколи не мав серйозного значення. Треба не забувати, що в Сполучених Штатах зовнішня політика цілком у руках Презідента, Державного Секретаря (Міністр Закордонних Справ) та лідерів пануючої партії. Тому питання про відношення Америки, себто Сполучених Штатів, до української національної справи в теперішній час є разом з тим питанням про відношення республіканської партії до поневолених народів Східної Європи.

Головною ріжницею між республіканцями та демократами в Сполучених Штатах було та єсть їх погляди на систему державного ладу з боку більшого чи меншого централізму урядування і більшого чи меншого обсягу автономних прав окремих штатів. Республіканська партія ворог розвитку льокальної автономії й прагне всіма силами й засобами до централізації урядування в руках федеральної влади. Навпаки, демократи співчувають широкій автономії окремих штатів.

В звязку з цими поглядами, республіканці ставляться негативно до принципу національного самоозначення окремих народів, що входять до складу населення тої чи іншої держави. Вони вимагають повної асіміляції національних меншостей з пануючою національністю, в існуючих межах держав, згідно з їх офіціальними географічними мапами.

Протилежне відношення демократів до питання права всіх на самоозначення національностей найбільш яскраво виявилося в програмі Вільсона, в його вимогах перед мировою конференцією. Вільсон найшов мало прихильності до його поглядів між членами конференції. В самій Америці республіканська партія мобілізувала всі свої сили для боротьби з програмою Вільсона. Під знаком цієї боротьби намісце Вільсона був вибраним покійний президент Гардінг. З того часу ця принципіальна ріжниця в поглядах республіканців й демократів щодо прав поневолених народів стала ще більше гострою.

Як раз цими днями я мав бесіду про Східну Європу з одним відомим республіканцем, професором університету. З перших його слів виявилося, що весь його світогляд, а зокрема його політичне credo, пройняте ідеєю централізації й вірою в необхідність великої й міцної держави на Сході Європи. „Це велике нещасть”, почав він свою розмову зі мною, „що Россійська Імперія впала й не існує зараз в своїх старих межах. Як раз ця Імперія була найкращим прикладом можливості урядувати з одного центра ріжними національностями. Зараз революція й вплив принципів Вільсона довели до роспаду цієї Імперії. Але таке саме може повторитися і в Сполучених Штатах,“ викликнув мій бесідник, „коли ми, американці, не будемо добре підготовані до війни, коли нас поб'ють у майбутній війні. У такому випадку й у нас знайдеться богато штатів, що захочуть відокремитися від України та стати самостійними. Тому ми, американці, мусимо бути прихильними до системи великих держав й боротися проти антидержавних принципів Вільсоновського національного „самоозначення народів“.

Ці імперіялістичні погляди Нью-Йоркського професора не виняток. Так думає велика більшість республіканців. Вся боротьба України або Кавказа за своє національне самоозначення нагадує їм війну південних штатів проти північних в Америці. Україна й Кавказ в їх очах — це революційний південь, повстанці проти державної єдності. Великоросія — це північ, підвала на ладу й державності...

Не всі республіканці, натурально, такі фанатики, що-до імперіалистичного світогляду, себто прихильності до ідеї великих держав. Але більшість з них гадає, що для політичної рівноваги у світі треба знову мати велику державу на Сході Європи та в Сибіру. Дуже росповсюджена також думка про подібність географічного положення територій бувшої Російської Імперії з суцільною територією Сполучених Штатів.

Тільки у Вашингтоні, між вищими урядовцями міністерства Закордонних Справ, зустрів я одну людину, що дивиться більше продумано й більше серйозно

на питання майбутності територій колишньої Росії. Він був добре поінформований про національний рух на Україні і на Кавказі.

Але більше за все цікавляться американці економічною майбутністю Сибіру. Вони розуміють, які апетити на Сибір мають японці, що ім так тісно на їх маленьких островах. І чим більше прихильності до Японії буде виявляти соцітська влада, або та влада, що прийде на зміну большевикам у Сибіру, тим більше радикальних змін може наступити у відношенню Сполучених Штатів до Росії й до цілої Східно-Європейської проблеми.

А. Марголін.

Нью-Йорк, квітень 1925.

*

— Гінденбург — президент Германії. 26 квітня німці вперше обирали президента. Згідно Веймарської конституції голову держави обирає безпосереднє народ загальним голосуванням, що в ньому приймають участь усі громадяне, без розділу на статі, починаючи від 20 літ. Першого президента с.-д. Еберта було обрано веймарським парламентом тимчасово, і ця тимчасовість продовжена була до кінця червня 1925 року. Несподівана його смерть трохи прискорила всенародні вибори. Перші вибори відбулися 29 лютого і не дали остаточних результатів. Виставлено було ріжними партіями 7 кандидатів; з них кандидат правих партій Ярес дістав 10,387.523 голоси, с.-д. Браун — 7,785.678, Маркс (катол. центр) — 3,883.676, то-що.

Перший тур вважався перемогою республіканців, бо огулом республіканські кандидати дістали на два з чимсь міліона більше, ніж кандидат монархічної праці. Здавалося, що такий результат достатньо гарантує об'єднаному республіканському кандидату коли не абсолютну, то відносну більшість, потрібну для виборів президента при других виборах. Сталось інакше. 26 квітня перед виборами було 3 кандидати: Гінденбург од монархічної праці, Маркс од коальюваних республіканців і Тельман од комуністів. Гінденбург дістав 14,639.979 (29 л. ці групи мали 11,709.899), Маркс — 13,740.480 (мали 13,258.628) і Тельман — 1,789.420 (мали 1,871.815) голосів. Фельдмаршал Гінденбург, яскравий представник монархічного принципу, вождь Германської армії за Великої Війни, що в ній була переможена Германська Імперія, став германським президентом.

Історія повторюється. Так само, після франко-prusької війни, переможена Франція, встановивши республіку, обрала на голову держави маршала Мак-Магона, вождя своєї армії, типового монархіста. Потрібно було багато часу, тяжких криз і невисипущої державної праці, щоб у Франції твердо усталась так звана третя республіка, що існує уже спокійно в наші дні. Франція перемогла монархічну небезпеку, між іншим, дякуючи тому, що в ній жила давня та міцна республіканська традиція, що монархічний принцип у ній було зблімовано змінами дінастій, насильною смертю, втечею та вигнанням монархів. Чи наподоблять Німці Французів? Тяжко бути певним цього. Республіканська традиція у Німців, коли Й була, то була вона, так мовити, чисто літературною; республіканська практика в Германії починається вчорашим днем, монархічна минулість, на погляд середнього німця, була близькою. Може більшу, ніж де інде, силу в Германії має сакраментальна фраза: „За Вільгельма жилося краще.“ Не виключено, що вибори Гінденбурга означають початок нової ери великих криз і тяжкої біди не для самої тільки Германії. У найкращому випадку вибори ці винесуть знову на поверх і поставлять на дений порядок цілу чергу загально-європейських питань, що, здавалось, були уже надовго вирішені в 1918—1919 роках.

— Нова французька влада. Кабінет Еріо подав до демісії, діставши вотум недовірря в сенаті, хоч за день до того ниша палата вотувала йому довірря достатньою більшістю. Такий випадок, за часи третьої республіки, трапився тільки один раз, літ двадцять тому, з кабінетом Леона Буржуа. Як тоді, так і зараз, сталося це на землі фінансової політики уряду. Але, як і тоді, це був тільки формальний привід, бо істотні причини до незадоволення політикою Еріо на-громаджувались уже давно. З них можна відзначити: професорсько-студентські

заколоти з причини невідповідної академічним звичаям поведінки міністра освіти; проект скасування французького представництва у Ватикані і так званий бунт єпископів з цього приводу; спроби асіміляції Ельзас-Лотарінгії і протести місцевого населення; незадоволення політикою уряду що-до російських большевиків та тубольних комуністів, незадоволення політикою фінансовою, особливо проектом „добровольної“ позички частини капіталів та перевищеннем випуска законної кількості папірових грошей, і багато інших. Криза тягнеться довго, бо не легко було скласти кабінет, що, хоч на певний час, задовольнив би противники тенденції сенату та нищої палати. Нова французька влада носить тому характер переходовости, складаючись з ріжнобарвних елементів лівого картеля, за винятком соціалістів, що одмовились війти до кабінету. Характерним для кабінету, крім голови Його, бувого до того головою палати, Пенлеве, являється Бріан та особливо Кайо. Бріан дістав портфель міністра закордонних справ, виговоривши собі повну незалежності од поглядів Кайо, а Кайо, міністр фінансів, домагається повної незалежності у фінансових справах, незалежність фактично діктаторського порядку, спосидаючись на свою славу першого знавця французьких фінансів і творця прибуткового податку. Урядова декларація, що залагоджує майже всі зазначені вище причини незадоволення, дісталася в нищій палаті вотум довірря, але в сенаті вотум було одкладено, формально до дискусії по кошторису, а в дійсності — до германських презідіальних виборів та недалеких муніципальних виборів у Франції, щоб зважити ці два елементи, голосуючи за чи проти нової влади. Головою парламенту, замісць Пенлеве, обрано Еріо, але, не зважуючи на те, що лівий картель має в нищій палаті безперечну більшість, Його було обрано в другому турі більшістю відносною, ще не може бути вказівкою на тривалість картеля та на великий авторитет Еріо.

Публічна опінія ставиться до нової влади стримано, а по части й вороже, особливо до Кайо. Кайо в 1920 році сенатом того самого складу, що й сучасний, було засуджено на 10 років, позбавлено політичних прав за зносини з ворогом за час війни. Тепер Його, по вимозі лівого картеля амністовано, але, як не без рації кажуть противники Кайо, амністія не є реабілітація. А нового суду над собою, для повної реабілітації, Кайо не вимагає.

— Чехословаччина та Польща. Закінчено довгі пересправи між урядами двох відроджених славянських держав що-до сусідського доброго співжиття. Факт цей прибрав урочистий і далекоглядний характер, дякуючи тому, що для підпису відповідних договорів до Варшави виїхав чеськословенський міністр закордонних справ д-р Е. Бенеш. Трьохденне перебування д-ра Бенеша у Варшаві дало привід для одвертих маніфестацій нової ери чесько-польської приязні, що змінила собою кільколітній період непевних взаємовідносин. Поїздці д-ра Е. Бенеша преса присвятила багато уваги, надаючи їй велике політичне значіння. Говорилося про військовий союз Польщі з Чехословаччиною, про вступ Польщі до Малої Антанти, то-що. Мабуть треба перейти над цими по-голосками до порядку денного. Д-р Е. Бенеш ще перед поїздкою, в експозе в парламентській закордонній комісії ясно вказав, з якою метою іде він до Варшави, а саме, для підпису договорів залізничного, торговельного та арбітражного, що й було ним зроблено у Варшаві. Торговельний договір встановлює принцип найбільшої сприятливості, залізничний дає вільний транзіт, чехам до Росії та особливо до України, полякам до Угорщини, Австрії та інших Західних держав. Політичне значіння має договір арбітражний, бо він паціфічно доповнює як тенденцію, зазначену Лігою Націй, так і систему регіональних договорів, складену д-рем Е. Бенешем. Що-ж до поголосся, то це вже така доля сильної індівідуальності д-ра Е. Бенеша, що з Його іменем завше звязують ті або інші події, наміри, ідеї видатного порядку.

— Праця комінтерна. 14 квітня, недалеко від Софії, на болгарського царя Бориса, було зроблено озброєний напад, вбито сопутників царя, а сам він випадково остався живим. Того-ж самого дня, в Софії, було вбито видатного військового та політичного болгарського діяча Костя Георгієва, а 16 квітня,

у славному Софійському соборі, „Свята неділя“, в час, як правилася по Георгієву урочиста панахида, стався вибух, наслідком чого було кілько сот вбитих та ранених, присутніх у соборі. Всі ці терористичні акти мають своє пояснення в умовах політичного життя нещасної маленької славянської держави, що за довгі літа невдалих війн та внутрішніх заколотів не зазнала спокою правопорядку. Але поза-тим, при розсліду, виявилась і діяльна грошова та організаційна участь Московського Комінтерна в цих актах. Марно пани Чичерин, Стеклов та інші пробували урочисто спростовувати свою участь, спосидаючись на те, що знайдені документи, написані на фальшованих бланках, нарочито для того замовлених начебто агентом білогвардійців у Берліні Дружеловським. Російська газета „Дні“, на основі документа, що знаходиться в руках Германської влади, доводить, що цей самий Дружеловський не хто інший, як агент совітської влади. Самі большевики, таким чином, виготовали фальшиві бланки, щоб було що спростовувати. Ця історія з фальшованими бланками кидає світло і на сфальшований бланк, що на ньому в свій час було написано відомого листа п. Зинов'єва.

Майже одночасно з Софійським актом, закінчено у Лейпцигу процес Германської Чеки. У мотивах досить суворого присуду говориться про цілком певні вказівки на руководну роль совітського уряду в комуністичній германській партії, діяльність якої зводилася до пучків та спроб встановити в Германії режим по московському зразку. Та сама руководна роль встановлена була торік в Естонії під час комуністичного повстання, десятки разів зазначена в ріжного роду заколотах у Польщі та Румунії, виявлені в організації шпіонства на користь СССР у державах Середньої Європи, проступила і в крівавих сутичках між комуністами та націоналістами в Парижі.

Європейські держави, кожда по свому, вхопилися до оборони проти комуністичного активізму. У багатьох державах видані чи то спеціальні закони проти комуністів, чи то загальні закони на оборону державного ладу. В інших пильно стежать за діяльністю комуністичної партії взагалі і кожного її члена зокрема. На днях перед похороном ген. Равлісона в Лондоні поліцією було обшукано цілу церкву св. Маргаріти, оглядело навіть органи трубки. Чути уже в європейській пресі голоси, що час перейти од оборони до офензіви. „Daily Mail“ пропонує взяти назад визнання де ѹже большевицької влади і вислати з Лондону большевицьке посольство. Шведські газети говорять про необхідність скликання міжнародної конференції для боротьби з большевізмом, як колись було скликано конференцію для боротьби з анархізмом. Комінтерн більше та більше виказує своє істотне обличчя. Європа, здивована й наляканна, починає розпізнавати його.

— Ріжні вістки. У Єрусалимі одчинено перший жидівський університет з викладовою старожидівською мовою.

Між англійським урядом та вождем індуських націоналістів досягнено політичної згоди на умовах незалежності міністрів, політичної амністії, автономії Генгалії та позики для неї.

У Ризі відбулася конференція балтійських держав за участю Польщі та військових представників Франції у Варшаві. Мета, по словах московських газет — військова співпраця на випадок конфлікту з СССР. Фінляндія та Румунія мали на конференції своїх інформаторів.

В Амстердамі відбулася нарада презідіума міжнародного союзу радикальних та споріднених їм демократичних партій. Присутні були представники Германії, Бельгії, Данії, Франції, Голандії, Норвегії та Греції. Мета — підготовання першої конференції союзу в Копенгагені, що має відбутись літом цього року.

У Москві вмер російський патріарх Тихон, залишивши заповіт, в якому закликує коритися совітської владі та співпрацювати з нею. Заповіт вважають большевицькою підробкою.

Російською пресою за кордоном та російськими діячами в Польщі роспопечато акцію за визнання культурно-політичних прав російської меншості в Польщі.

До цієї меншості росіяне зачислюють галичан, волинських та холмських українців, білорусів та нову „націю” поліщуків.

Влада Сполучених Штатів північної Америки офіційно стверджує, що її негативне відношення до визнання большевиків зостається незмінним.

П. І. ЧИЖЕВСЬКИЙ †.

Вже коли набрано було цей номер, редакція одержала сумну звістку, що 17 квітня в Женеві помер Павло Іванович Чижевський. Небіжчик народився в кінці 50 років минулого віку. По освіті був хемік, вчився в Женеві і виявляв великих здібностей до наукової праці. П. І. готовувався до професорської діяльності, але повернувшись додому був арештований і засланий „в м'ста не столиця далекі”. По повороті з заслання П. І. не повертається вже до наукової діяльності. Його постійним місцем осідку була Полтава, де П. І. був відомий як земський діяч і в першу чергу справжній центр українського руху в своєму місті.

Ми залешаємо до іншого разу більш докладний житієпис П. І. зараз же нагадаємо читачам, що з іменем П. І. Чижевського звязана його діяльність як члена української фракції в Перших Думах. В час революції П. І. займає не тільки визначне місце в Полтаві, але і в загальному державному життю. В 1919 році П. І. призначається головою спеціальної торговельної місії за кордон, а пізніше вже за кордоном Голова Директорії іменував його міністром фінансів У. Н. Р.

П. І. був одним з давніших членів радикально демократичної (потім С-Ф-кої) партії. В 1920 році на конференції членів центрального комітету партії у Відні П. І. був обраний головою закордонного бюро партії і оставався ним до кінця своїх днів. П. І. був також Головою Українського Товариства Ліги Націй.

Всі ці короткі уваги показують, яка велика була активність Павла Івановича. А коли до цього додати, що останні роки він був тяжко хворий, майже прикований до ліжка страшними муками, то стане ясною вся геройчно-патріотична вдача небіжчика. Це був великий працівник і в останній час справжній мученик.

Україна не забуде ніколи П. І. і серед призвищ тих, хто закладав підвалини Української державності — П. І. займатиме завжди поважне місце.

Нехай же спочиває Павло Іванович на милій йому чужині — в його улюбленій Женеві. Нехай чекає того часу, коли ще більш мила йому рідна Полтава прийме тіло цього вірного сина України.

Редакція.

Фонд „Українського Вістника“ склали:

Клекоцький — 25 кор., НН — 25; Глувківський — 25; Зварійчук — 25; Петрашівський — 25; Кучеренко — 25; Скубій — 25; В. Левицький — 25; Мартинів — 25; Молот — 25; Петренко Є. — 25; Макаренко — 25; Нестеренко Я. — 10; Решетників — 25; Фещенко-Чопівський М. — 25; Реутів — 25; Савенко Д. — 10; Савчук — 25; Туник — 25; Радченко — 5; Шох — 5; Зінченко Ан. — 10; Бакевич-Щуковський — 25; Вінцерський — 25; Прокопович — 25; Гловинський — 10; С. П. — 5; Гнойовий — 25; Антилів — 5; Г. С. VI — 50; Рознатовський — 25; Др. — 25; М. Левицький — 50; Косюра М. — 40; Сокович Є. — 30; Крім того передано через М. П. Левицького — 500 кор. чеських, через К. Лоського — 680 кор. чеських, та через М. Гайдзинського переслано з Франції 30 фр. фр., ще з Франції переслано 60 фр. Разом 2000 корон чеських та 90 французьких франків.

II8192

—
ПО СПРАВАМ ПЕРЕДПЛАТИ „У. В.“

в справі оголошень та по редакційним справам звертатись до пана

H. DUBROVA.

Ukrajinská Hospodářská Akademie,

PODĚBRADY LÁZNĚ.

—